ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1990 ЙИЛ

20 ИЮЛЬ
№ 29 (3081)
ЖУМА

КПСС XXVIII съезди

МУНОЗАРА ДАВОМ ЭТАДИ

КПСС XXVIII съезди ўз ишини якунлади. Мамлакат коммунистларининг бу анжумани олдинги съездлардан тубдан фарқ қилди, унда ошкоралик, демократия ҳукмрон бўлди. Буни съезд ҳужжатлари ҳам исботлайди. Съезднинг «Инсонпарвар, демократик социализм сари» деб номланган дастурий баёноти эълон қилинди. Бу ҳужжатда эришилган ютуқлар ҳам, йўл қўйилган камчиликлар ҳам рўй-рост айтилди, айни вақтда партия олдида турган вазифалар белгилаб берилган. КПСС янги Программаси қабул қилингунча коммунистлар, партия ташкилотлари ва партия органлари ўз амалий ишларида амал қилишлари керак бўлган КПССнинг ғоявий-назарий йўли ва сиёсий мақсади ана шу ҳужжатда ўз ифодасини топган.

Съезд КПСС Марказий Комитетининг янги составини сайлади. Улар орасида жумҳуриятимиз коммунистларидан ўн тўққиз киши бор. Шунингдек, КПСС Марказий назорат комиссияси аъзолигига жумҳуриятимиздан ўн икки киши сайланди.

Шуни мамнуният билан айтиш лозимки, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи котиби, Ўзбекистон ССР Президенти И. А. Каримов КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси қилиб, Марғилон «Атлас» ишлаб чиқариш бирлашмаси тўқув фабрикасининг тўқувчиси Гулчеҳра Турғунова КПСС Марказий Комитети Секретариатининг аъзоси этиб сайланди.

Съезд кунлари КПСС XXVIII съездининг матбуот марказида Ўзбекистон Компартияси делегациясининг матбуот конференцияси бўлиб ўтди. Унда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи котиби, жумҳуриятимиз Президенти И. А. Каримов, «Совет Ўзбекистони» рўзномасининг муҳаррири Р. Раҳмонов, Самарқанд шаҳар партия комитетининг биринчи котиби Н. Ёқубов иштирок этдилар.

Съезд делегатлари ўз меҳнат коллективларига қайтдилар. Улар ҳамкасбларига съезд таассуротлари, унинг қайси жиҳатлари яхши бўлдию, қайси томонларидан кўнгли тўлмагани ҳақида батафсил сўзлаб бермоқдалар. Масалан, миллий масала бўйича жиддий гаплар бўлмагани, Орол муаммосига, армиядаги тартибсизликларга етарлича эътибор берилмагани Ўзбекистон делегацияси вакилларининг кўнглини тўлдирмади. Буни улар суҳбатларда, учрашувларда ошкора баён қилмоқдалар.

17 июль куни КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи котиби, жумҳурият Президенти И. А. Каримов жумҳурият фаолларининг вакиллари билан учрашди. Ўртоқ И. А. Каримов XXVIII съезд таассуротлари, унда қатнашган Ўзбекистон коммунистларининг вакиллари қандай ишлагани, нималарга эриша олдилару нималарга эриша олмаганлари хусусида батафсил гапириб берди. Айни чоқда олдимизда турган вазифалар тўғрисида ҳам тўхталди, йиғилганларни қизиқтирган саволларга жавоб қайтарди.

Компартия мамлакатимиз ҳаётида етакчи куч сифатида ўз фаолиятини давом эттириш ҳуқуқига эга эканлигини съезд яна бир бор тасдиқлади.

Съезд таассуротлари билан ўртоқлашиш, у ҳақдаги фикр-мулоҳазалар давом этади.

Бугун КПСС XXVIII съезди делегатлари — Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси бошқарувининг биринчи котиби, СССР халқ депутати Одил Ёқубов ва «Шарқ юлдузи» журналининг бош муҳаррири, ёзувчи Ўткир Ҳошимовнинг съезд ҳақидаги дастлабки таассуротлари билан танишасиз.

Одил ЁҚУБОВ:

— Съезднинг аввалги съездлардан фарқи нимада деб ўйлайсиз?

— Ўзингиз биласиз, XXVIII съезд навбатдаги анжуманлардан эмас, балки фавқулодда съезддир. Унинг фавқулодда съезд тарзида чақирилишига бир қатор жиддий сабаблар бор. Биринчидан, энг муҳими, сўнгги йилларда мамлакатнинг иқтисодий аҳволи ниҳоятда оғирлашди. Аҳолини озиқ-овқат, кийим-кечак билан таъминлаш (биз қимматбаҳо нарсалар — телевизор, кир ювиш машиналари, совутиш техникалари, гиламлар каби буюмлар ҳақида гапирмай қўя қолайлик) ниҳоятда қийинлашди. Аҳволимиз танг бўлиб қолди. Оқибатда аҳоли орасида норозилик кучайди. Биров бу қийинчиликларни қайта қуриш ва демократия шарофатидан кўрса, биров бу КПССнинг халқ орасидаги обрўси тушиб кетганлигида, заифлашганида деган росту ёлғон гапларни чиқарди. Хуллас, съезд мана шундай мураккаб вазиятда фавқулод тарзда чақирилди. Демак, бу съезд аввалгилардан фарқли тарзда ҳам мамлакат аҳволини, ҳам партия тақдирини белгилайдиган анжуман бўлиши керак эди.

— Съездда ҳисобот докладидан қониқдингизми? Унда партиянинг бугунги аҳволи, ўрнига тўғри баҳо берилдими?

— Тўғрисини айтсам, мен съездга отланганимда анча ташвишда эдим. Нега? Чунки ҳаётда қайта қуриш ва демократияни оғиз кўпиртириб мақтаган ҳолда, амалда унга қарши зимдан, дилида қаршилик кўрсатувчилар кўп эканлигини билардим. Иккинчидан, КПСС, Компартиялар раҳбар партия эмас, балки халқ меҳрини амалий иш билан қозониши лозим бўлган йўлбошчи партия деган янги тезис аппаратнинг кўп ходимларига унча маъқул эмаслигини ҳам билардим. Шу боисдан съездда кураш кучайиб кетиб, қайта қуриш ва демократия йўналишига қарши кучлар ғолиб келиб қолмасмикан деб ўйлар эдим. Бу эса партиянинг парчаланиб кетишига олиб бориши мумкин эди. Йўқ, ҳайрият, ундай бўлмади. Съезд партиянинг ҳозирги йўлини қўллаб-қувватлади.

Мамлакатнинг, партиянинг бугунги аҳволини баҳолашга келганда эса, рост, на Бош котиб М. С. Горбачев ҳисобот докладида, на ҳукумат раиси Н. И. Рижков докладида, на мамлакатдаги ҳозирги ночор, қийин, мураккаб аҳволдан чиқиб кетишнинг, на партиянинг келажак йўллари аниқ кўрсатилди. Съезд делегатлари ўзларини қизиқтирган бу каби саволларга эса аниқ жавоб олишолмади. Шу сабабли бу ҳисоботлардан ҳамма ҳам бирдай қониқа олди дейиш қийин. Демак, партиянинг аҳволига баҳо ҳам шу тарзда бўлди.

— Съезд қарорлари Ўзбекистон ҳаётида ва Компартияси тақдирида бирор бурилиш ясай олишига ишонасизми?

— Бу, аввал**а**мбор, ўзимизга — Ўзбекистон коммунистларига, уларнинг фаоллигига, халқимиз ҳаётини ҳам моддий, ҳам маънавий жиҳатдан яхшилаш учун астойдил хизмат қилишларига боғлиқ.

Келажакдаги ишларимиз, халқимизнинг ҳаёти, фан-маданиятимиз ривожи, адабиётимиз тараққиёти — ҳаммаси, биринчи навбатда, ўзимизга боғлиқ.

Ўткир ҲОШИМОВ:

— Съездда бир қанча яхши таклифларни ўртага ташладингиз. Бу таклифларнинг қай бири амалга ошади деб ўйлайсиз?

— Ўзбекистон вакиллари одатдагидек қарсак чалишу таъзим қилиш учун анжуманга бориб келдилар, деб ўйлаш ноинсофлик бўлур эди. Таъзим қилавериб, халқимизнинг қадди обкашга айланиб кетгани етар. Делегатлар орасида жумҳуриятимизнинг оғриқларини айтиш учун куйиб-ёнадиганлар кўп эди. Афсус, сўз олиш жуда қийин бўлди. (Ҳатто шарқона андишани йиғиштириб қўйган тақдирда ҳам). Бунинг ҳар хил сабаблари бор. Биринчи сабаб шуки, делегатларнинг қарийб олтмиш фоизини РСФСР вакиллари ташкил этди. Агар 15 жумҳуриятдан 15 киши сўзга чиқса, Россиядан 30—40 одам гапирди. Тақсим қилсак, ҳисоб ўттизга бир бўлади. Ғалати ҳисоб... Иккинчидан, афсуски, ҳамон ўша «ишчига сўз тегмади, чўпон гапирмаяпти», деган ақида бор. Мақсад қайси касб эгасининг гапиришида эмас, нимани ўртага ташлашида, қай оҳангда, қандай гапиришида. Нима бўлганда ҳам Ўзбекистон вакиллари бу сафар фақат тингловчи бўлиб ўтирмадилар. Жумҳуриятимиз Компартияси Марказий Комитетининг биринчи котиби, Ўзбекистон ССР Президенти И. А. Каримов доклади эътибор билан тингланди. Секция мажлисларида бир қанча вакилларимиз сўзга чиқдилар. Мафкуравий ишлар бўйича секцияда мен ҳам минг машаққат билан минбарга чиқиб, мулоҳазаларимни айтдим. Назаримда, учта энг муҳим масала: биринчидан, «ўзбек иши» деган жирканч ибора, шу туфайли талай одамлар қамоқларда бегуноҳ азоб чеккани, бундай ноҳақликка қонун йўли билан расман, абадий чек қўйиш, иккинчидан, Оролни сақлаб қолиш муаммоси, учинчидан, Совет Армияси сафида ҳар йили юзлаб йигитларимиз қурбон бўлаётганлиги... ҳақида гапиришга тўғри келди.

Яна бир гап. Ўша мажлислардан бирида Қирғизистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи котиби А. М. Масалиевга Ўш фожиалари тўғрисида саволлар билан мурожаат қилиш лозим бўлди. Афсуски, бирон саволга аниқ жавоб бўлгани йўқ. Оролни асраш бўйича комиссия тузиш таклифига кўпчилик қарши овоз берди. Армиядаги тартибсизлик, хунрезлик ҳақидаги гап ҳарбий қўмондонларнинг дағдағали қаршилигига учради: «Ўзбек иши» масаласи ҳам у қулоқдан кириб, бу қулоқдан чиқиб кетди. Қирғизистондаги ваҳшийликлар масаласига келсак, А. М. Масалиев «Бизнинг ички ишимизга аралашмаслигингизни илтимос қиламан» деган тарзда бошикети йўқ жавоб қилди. Мен ёзувчи ва инсон сифатида ўзбек ҳамда қирғиз халқлари ўртасидаги муносабат озор ва арман халқлари ўртасидаги зиддият даражасига етиб бормаслигини хоҳлайман. Шу боисдан бу фожиа сиёсий баҳоланишини талаб қиламан. Жиддий тайёргарлик билан амалга оширилган қонхўрлик синчковлик билан муҳокама қилинмаса, охири вой бўлади.

Яна бир афсусли гап шуки, худди ўша съезд кунларида Тошкент вилоятидан икки йигит, Хоразм вилояти, Боғот районидан Ойбек Собировнинг жасадлари ҳарбий қисмлардан олиб келинган. Ойбек Москва яқинидаги қисмлардан бирида хизмат қилаётганида юқори қаватдан бошига тахта тушиб кетиб нобуд бўлган. (Тахта ўзи тушдими, биров атайлаб ташлаб юборганми ёки биров атайлаб тахта билан урганми, буниси номаълум.) Аскарни (ҳозир на армия, на қурилиш ташкилотлари ўз ҳисобига олишни истамаётган қурилиш бўлинмасида хизмат қилаётган йигитни) етти соатдан кейин операция қилишган. Ана сизга «интизом»! Ўғлини соғ-саломат армияга жўнатган ота-она учун нима фарқи бор: у ракета қисмида хизмат қиладими, ертўла қазийдими? Фарзандидан жудо бўлган одам учун бунинг нима аҳамияти бор?

Қисқаси, жиндай кинояли саволингизга, жиндай кинояли жавоб қилишга мажбурман. Хўп, биз қўйган масалалар келгусида амалга ошмаса, бунинг учун мен айбдорманми? Шу муаммоларни сиз ўртага ташламасангиз, мен ташламасам, бошқалар ташламаса, ким ташлайди?!

— Съездда кўриб чиқилган масалалар келгусида партиянинг обрўсини оширишга, халқимиз ҳаётини яхшилашга хизмат қиладими?

— Саволингизга лўнда қилиб жавоб бераман: мамлакат халқлари, жумладан, ўзбек халқи ваъдалардан чарчади. Агар яқин бир-икки йил ичида иқтисодимизда жиддий ўзгариш бўлмаса, меҳнаткашнинг дастурхонида нон, гўшт, сут кўпаймаса, халқ ўз меҳнатига яраша кун кўролмаса, партиянинг обрўси тушиб кетади. Даҳшатли жойи шундаки, тизгинсиз ғалаёнлар бошланиб кетиши мумкин. Тўғрисини айтсам, қорни тўймаган одам на сиёсатни, на дўстликни, на шиорларни сариқ чақага олади.

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ»ГА ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

Газетанинг шу йил 11 май сонида эълон қилинган «Мактаб қачон битади?» сарлавҳали мақолада ўринли эътирозлар билдирилган, — деб ёзади Андижон область ижроқўми раиси муовини **О. Комилжонов.** — Ленин районидаги 56-ўрта мактаб қурилишига 203 минг сўмлик капитал маблағ ажратилган, унинг 200 минг сўми қурилиш-монтаж ишларига сарфланади. Мактаб биноси 1991 йилда қурилиб ишга туширилади.

●

М. Адҳамовнинг редакцияга йўллаган шикояти Ўзбекистон ССР Соғлиқни сақлаш нозирлигида кўриб чиқилди, — деб хабар қилади нозир ўринбосари **Ш. Ҳамроев.** — Шикоят муаллифининг ўғли У. Адҳамов енгил машина уриб кетиши натижасида оғир жароҳатланган. Беморни даволашда Фарғона вилояти, Андижон, Тошкент, Москва шаҳарларидан мутахассислар чақирилди. Аммо унинг ҳаётини сақлаб қолишга муваффақ бўлинмади. Чунки жароҳат оғир эди.

Шунга қарамай нозирлик оналар ва болалар соғлигини муҳофаза қилиш бош бошқармасининг топшириғи билан жумҳурият бош жарроҳи Қ. Исломбеков бемор даволанган Қўқон шаҳар марказий шифохонада даволаниш жараёнидаги ҳолатларни текширди. Унинг фикрича, даволаш ишларини ташкил қилишда муайян хатоларга ҳам йўл қўйилган. Бу хулоса Фарғона вилоят соғлиқни сақлаш бўлимига кўриб чиқиш учун юборилди. Адҳамовнинг ўлимига оид бу маълумотларни тавсияномага қўшиб жиноий қидирув органларига бериш Фарғона вилоят соғлиқни сақлаш бўлимига топширилди.

Текшириш якунлари Қўқон шаҳар шифохонаси тиббий ходимларининг умумий йиғилишида кўриб чиқилди. Бемор У. Адҳамовнинг умумий аҳволи оғирлигини етарли даражада баҳоламаганлиги учун қабул бўлимининг навбатчи шифокори А. Қодиров уч ойлик муддатга стационардан поликлиникага ўтказилди. Даволашда муайян хатоларга йўл қўйганлиги ва беморга муддатидан олдин рухсат бергани учун реанимация бўлими мудири Г. А. Тичинига қаттиқ ҳайфсан эълон қилиниб, вазифасидан бўшатилди. Реанимация бўлимидаги ишлар яхши йўлга қўйилмаганлиги учун бош врач ўринбосари Б. Мўминов огоҳлантирилди.

МАҚОМЧИЛАР КЎРИГИ

Шу йил 6—7 июлда Жиззахда, Юнус Ражабий номидаги вилоят театрида жумҳуриятимиз мақом ансамблларининг навбатдаги кўриги бўлиб ўтди.

СУРАТДА: Хонқа районининг «Сарапаён гуллари» мақомчилар ансамбли иштирокчилари.

И. ЯРУЛИН суратга олган

Самарқандда 1987 йили ўтказилган худди шундай беллашувдан фарқли ўлароқ, бу гал кўрикда Андижон, Бухоро, Жиззах, Самарқанд, Тошкент, Фарғона, Хоразм ва Қашқадарё вилоятларининг ижрочилари қатнашишди. Уларнинг аксарияти моҳир хонанда, созанда ва раққоса эканлиги қувонарлидир. Фақат, айрим (Андижон, Хоразм областлари) ансамбллар таркибида олий мусиқий маълумотига эга созандалар — мусиқа раҳбарлари ижрочи сифатида ўз санъатларини намойиш этишди.

Илгари тарқатилган низомга кўра ҳар бир ансамбль ўз хоҳиши, диди ва имкониятига қараб 30 дақиқадан ошмайдиган программа тайёрлаши керак эди. Бунда муайян мақомнинг чолғу ва ашула йўллари бутун тарзда ўрин олиши лозимлиги алоҳида таъкидланган эди. Лекин аксарият ансамбллар, аниқроғи, мусиқа раҳбарларининг, ана шундай мантиқан яхлит программалар тайёрлай олмаганлиги ачинарлидир. Айрим коллективлар анъанавий қўшиқ, ашула ва рақсларга зўр бериб, низом талабларига эътибор қилишмаган. Бу каби камчиликлар жюри ҳайъати ишини бирмунча мушкуллаштирди. Бундан қатъи назар, мақом ижрочилиги ҳаваскорлик санъатида муҳим шохобчалардан бири эканлигини тан олган ҳолда, жюри ҳайъати совриндорларни аниқлади. Ошкоралик ва ҳалоллик мезонидаги муҳокамада I ўринни Хоразм вилояти, Хонқа ноҳиясининг «Сарапаён гуллари» ансамблига, II ўринни Андижон вилояти, Жалолқудуқ ноҳиясининг «Наво» ансамблига, III ўрин эса Жиззах шаҳри ва Тошкент вилояти Калинин ноҳиясининг ансамблларига берилди.

Жиззахдаги мақом ансамбллари кўриги ҳозирги ижрочилигимизга хос қатор умумий камчиликларни яна бир бор таъкидлади. Жумладан, мақом ижрочилигида ҳар бир воҳа, вилоят ва ноҳияларда кўп йиллар давомида шаклланиб, шу муайян ҳудуд ижрочилари санъатида қиёмига етган маҳаллий услуб анъаналари йўқ бўлиб кетмоқда. Бундай йўқотишлар мусиқамизни инқирозга олиб келади. Мақомчилар орасида ёш хонанда, созандалар доираси анча торайиб бормоқда. Жумҳурият телевидениесида асосий эътибор анъанавий ва енгил-елпи қўшиқчиликка берилаяпти. Мақомларга бағишланган кўрсатувлар кам, борлари ҳам асосан тарғибот тарзидадир. Миллий чолғу асбобларимизнинг сифати ҳам қониқарсиз. Мақом асарларининг нота ва грампластинка ёзувлари жуда кам нусхада ва ҳар ўн йилда чоп этилмоқда. Мақом ижрочилари, жонкуярлари рағбатлантирилмай келинаяпти. Академик Юнус Ражабийдан мерос қолган «Ўзбек халқ музикаси» ва «Шашмақом» нота нашрларини қайтадан чоп этиш зарур. Ҳаваскор мақом ижрочилари кўрикларини ҳар йили ўтказиш мақсадга мувофиқдир. Шунингдек, Тошкентдаги Кўкалдош мадрасасида Мақом концерт зали очилса ғоят хайрли иш бўларди.

Санъатсевар халқимизнинг буткул тарихи, теран мусиқий тафаккурининг кўзгуси — мақом, катта ашула, достон каби боқий битиклар яқин-яқинларгача деярли бир томонлама, яъни узоқ ўтмиш садолари, авлодлардан қолган ёдгорликлар тарзида тадқиқ ва тарғиб этилиб келинди. Лекин шу нарса аёнки, ҳар қандай мусиқа асари баралла янграб турганидагина ҳақиқий обида, бебаҳо бойликдир. Демак, мазкур бойликларни биз фақат тарихий манбалар ўрнида эмас, балки ҳозирги мураккаб давримизнинг ҳам садоси йўсинида эътироф ва эътимод эта олганимиздагина мумтозан мақсадга эриша оламиз.

Тўхтасин ҒАФУРБЕКОВ,
Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваторияси профессори

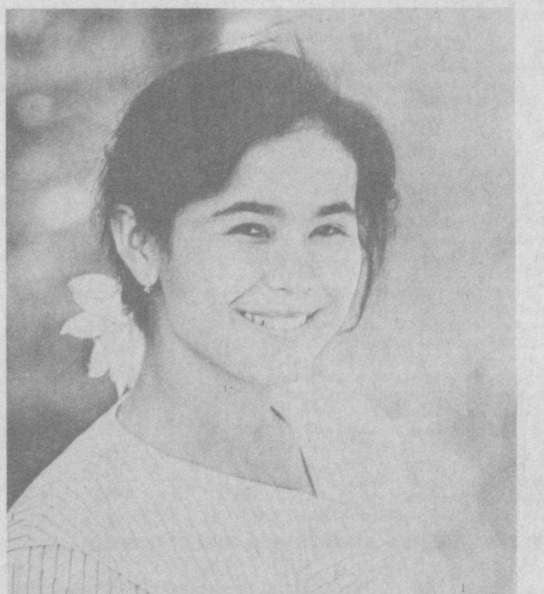

ИМТИҲОН: ҲАЯЖОН ВА ИЗТИРОБЛАР

Мустақиллик томон қўйиладиган илк қадамлар ҳамиша қийин кечади. Мустақилликнинг давлат миқёсидаги энг юқори кўринишидан, шахснинг ҳаётга мустақил қадам қўйишигача бўлган жараёнларга мушкулотлар, изтироб ва ҳаяжонлар ҳамроҳ бўлади.

Бугунги кунда етуклик шаҳодатномасини олган юз минглаб йигит-қизлар келажак ҳаётини, тақдирини, касб-корини танлашда, энг муҳими, мустақил ҳаёт эшиги олдида дастлабки имтиҳондан ўтмоқдалар. Жумҳуриятимизнинг олий ва ўрта махсус ўқув юртлари дафъатан жунбушга келган денгизни эслатади. Нотаниш шаҳарга умид ва ишонч етаклаган минглаб ёшлар, илм даргоҳларида устозлар синовидан ўтмоқдалар. Лекин имтиҳон хоналари томон йўл олаётган йигит-қизларнинг кўзида довдираш эмас, қатъият ва ишонч барқ уриб турибди. Уларнинг қалбида ҳаяжон, ортларидан дуолар билан кузатиб қолаётган ота-оналар юрагида эса изтироб...

Бугун билим масканларига қадам қўяётган ёшлар зиммасида миқёслари ҳали тамоман илғаб етилмаган улкан ишлар турибди. Жумҳуриятимизнинг катта карвони сиёсий, иқтисодий мустақиллик томон қўзғалди. Мустақилликнинг тақдирини эса билимдон, зукко, ватанпарвар мутахассис-кадрларсиз тасаввур қилиб бўлмайди. Айни кунларда имтиҳонлардан муваффақиятли ўтаётган ёшлар халқимиз орзиқиб кутаётган авлод бўлишига ишонамиз.

5-БЕТ

УМИДЛАР ДЕНГИЗИ ҲАЛОКАТИ

1. ХОРАЗМДА ҲАММА НАРСА ОСОЙИШТАМИ?

«ИКАРУС»ЛАР Ичон қалъа деворларига қантарилган, қўриқхона йўлакларида сайёҳлар оқими қайнайди, болалар ясанган, расталарда ҳар хил совғалар тўлиб-тошган, ресторанлар, ошхона ва чойхоналар, Советлар уйи, маданият даргоҳлари, намойишлар майдони, меҳмондўстлик хиёбони безатилган. Улар қуёшнинг саховатли нурлари остида ва феруза миноралар фонида ярақлаб кўзга ташланади. Бу ерда гўё ҳаёт гўзал, ҳар куни байрамдек таассурот қолади. Тўғри-да, агар атиргуллар барқ уриб гуллаб ётган, фавворалар отилиб турган, бозор мева-чеваларга ва полиз маҳсулотларига ғарқ тўлган бўлса, хўш, бу аҳволда яна қандай офат ҳақида гап бўлиши мумкин? Лекин офат бу ерда ўша кўчалар ва боғлар, фавворалар ва ариқлар билан ёнма-ён яшайди, чет эллик сайёҳлар меҳмонхонаси деворлари билан туташиб кетган пахса уйлар ичига яшириниб олган.

Сув Хоразм вилояти бўйича Хевада энг ифлосланган. Кейинги пайтларда унинг стандарт нормадан ошиқлик даражаси мисли кўрилмаган миқёсда ошди — бактериологик кўрсаткич бўйича 49,9 кимёвий кўрсаткич бўйича 71,6 фоизни ташкил этди. Сув ниҳоятда қаттиқ, ҳаддан ташқари шўр. Белгиланган нормалардан келиб чиқилса, уни ичиш мумкин эмас. Лекин ичишаяпти, бошқа сув бўлмагач нима ҳам қилиш мумкин. Чет эллик сайёҳлар-чи? Ё улар учун қандайдир алоҳида сув манбаи борми, ё бадавлат меҳмонлар ўзлари билан сув олиб келишадими, ҳар қалай, бу саволга аниқ жавоб топиб бўлмади.

Вилоятда сув ҳамиша муаммо бўлиб келган, бироқ ҳозир бу масала ғоят кескин даражага етган: сув хавфли, у атрофдаги ҳамма нарсани заҳарлаяпти. Унинг таркибида оқиб келаётган пестицидлар, нитратлар бу ерда етиштирилаётган мевалар ва полиз маҳсулотларида, молларнинг ем-хашагида, маҳаллий заводлар ишлаб чиқараётган гўшт, сут, озиқ-овқат маҳсулотларида ҳам намоён бўлмоқда. Бу хавфни шу ерда яшаётган одамлар тушунаяптиларми, англаб етаяптиларми? Назаримизда, йўқ. Албатта, ҳамма бир овоздан «сув ёмон бўлиб қолди», деб шикоят · қилишади.

Ҳа, Амударё суви Хоразмга ичишга яроқсиз ҳолда етиб келади ва бу ернинг ўзида у янада ифлосланади. Вилоятдаги товуқчилик фабрикаси, чўчқачилик фермаси, гўшт комбинати, агрегат заводи каби 32 корхона ўз чиқиндилари билан сувни заҳарлайди. Ҳатто вилоят маркази Урганчдаги ифлос сувларни оқизиб юборадиган ер ости қувурлари ва тозалаш ускуналари ҳам санитария талабларига жавоб бермайди. Районларда эса шу ҳам йўқ. Еросги қувурлари ўрнига ифлос сувлар йиғиладиган хандақлар қазилган.

Кўҳна Хоразм заминида бугун сариқ, ич оғриқ, паратиф, сальмонеллез каби юқумли касалликлар бемалол изғиб юрибди. Бу ерда ўткир юқумли ичак касалликлари билан оғриш мамлакат миқёсига қараганда икки баравар ортиқ ва тобора кўпайиб бормоқда.

Булар ҳақида докторлардан бошқа ким ўйлайди? Партия ва давлат ходимларими? Уларнинг дарди нечоғли. Масалан, Хевада оқ мармар билан безатилган район партия комитети биносида секретарлардан бири — яқиндагина шу масъул лавозимни эгаллаган ёш йигит билан учрашдик. Шаҳарнинг экологик аҳволи тўғрисидаги саволларимиздан у ҳайрон бўлди: «Билмадим, бу менинг иш доирамга кирмайди. Биз партия ячейкалари билан шуғулланамиз, бизда ҳамма жой осойишта».

Ҳа, ҳақиқатан, Хоразмда осойишталик. Аҳоли сабр-тоқатли ва талабчан эмас: бу ерда на митинглар, на намойишлар, на шиорлар кўтарган ёшлар йўқ.

Хизмат сафарига тайёргарлик пайтида маҳаллий раҳбарлар бизни одатдаги гўзал сайёҳлик йўллари бўйлаб олиб ўтса керак, бор нуқсонларини яширсалар керак деб ўйлагандик. Янглишган эканмиз, улар бизга энг хароб аҳволдаги нуқталарини кўрсатишга тайёр эканлар.

Ўзбекистон Компартияси Хоразм вилоят комитетининг биринчи котиби, СССР халқ депутати Р. Худойберганова билан ҳам осонгина учрашдик.

— Биласизми, Хоразм вилоятини экологик офат зонасига киритишимиз учун СССР Нозирлар Кенгашигача мурожаат қилишимизга тўғри келди. Ваҳоланки, КПСС Марказий Комитети ва СССР Нозирлар Кенгашининг ҳаммага маълум Орол ҳақидаги қарори тайёрланаётган пайтда унинг бир қисмигина бизга тегишли эди, холос, — деди биринчи котиб.— Бизнинг қай даражада ҳақлигимизни ўтган йилги тиббий текширув ҳам кўрсатди. Аҳвол ниҳоятда даҳшатли: вилоят аҳолисининг 72,6 фоизи — миллион одамдан 700 минг киши касал, Хазорасп районида эса аҳолининг 87 фоизи соғлигини йўқотган. Бизда соғлиқни сақлаш ниҳоятда хароб аҳволда, касалхоналар сувсиз, еросги қувурларисиз. ЎЗИ аппарати бутун вилоят бўйича бор-йўғи 2 та, шприцлар, дорилар, қон қуйиш системалари етишмайди. Силга қарши шифохона, болалар юқумли касалликлари касалхонаси... ниҳоятда ёмон аҳволда. Боринглар, кўринглар, ёзинглар... Қандай яшаётганимизни одамлар билсин.

Районлараро силга қарши шифохона Хеванинг қоқ марказида асримиз бошларида қурилган пахса деворли уйда жойлашган. Сайёҳлар қадами тегмайдиган бу ерда ҳар бир хонага ўн беш, ўн саккиз одам жойлашган, йўлаклар ҳам касаллар билан тўла. Деворлар эса қулай-қулай деб турган бўлишига қарамай Сиёсий бюро аъзоларининг портретлари билан безатилган. Ёзда касаллар вақтини ҳовлида, кўчада ўтказишар экан, қишда эса чўян печкалар билан иситиладиган хоналарда аҳволи қандай кечаркан, билмадик. Бунинг устига шифохонада на водопровод тармоғи, на ифлос сувларни олиб кетадиган еросги қувурлари бор.

Сил бу регионда даҳшатли даражада кўпайиб бормоқда. Фақат Хеванинг ўзида кейинги бир йилда бу касал қарийб икки бараварга — 36 кишидан 60 одамга ошди. Сабаби аён: халқ қашшоқ яшайди. Шароит йилдан-йилга ёмонлашмоқда, ҳаво Орол тубидан кўтарилаётган шўр ва чанг-тўзон билан булғанмоқда.

...Хевадан чиқиб Хазорасп районига йўл олдик. Вилоят партия комитети биринчи котибининг сўзига қараганда бу ерда касаллар ниҳоятда кўп экан. Районга яқин жойда кераксиз бўлган заҳарли кимёвий дориларни сақлайдиган қабристон ҳам бор экан. Дорилар бу ерда атрофни заҳарлаб тоғдек уюлиб ётибди. Уларни нима қилишни ҳеч ким билмайди. Маҳаллий раҳбарлар ундан қутулиш йўлларини излаб Тошкентга ҳам, Москвага ҳам ёзишди. Лекин начора! Ҳамма ердан бир хил жавоб беришибди — жуда катта миқдорда тўпланган заҳарни йўқ қилиш ёки хавфсиз қилиб кўмиш тажрибаси дунёнинг ҳеч бир жойида йўқ эмиш.

Заҳарли дорилар қабристонини кўриш ниҳоятда даҳшатли. Заҳарнинг аччиқ, бадбўй, одамни бўғувчи ҳиди йиртиқ қоплар, оғзи очиқ темир бочкалар, ҳар хил эскирган мосламалардан чиқиб, шамол билан ҳавога тарқалади. Бир неча километр наридан эса қишлоқ бошланади...

Биз Хазораспдан оғир ўйлар гирдобида жўнаб кетдик. Одамлар яшаяптилар, уйлар қураяптилар, келажак наслларни тарбияламоқдалар, лекин ўзлари ҳақида, муаммолари тўғрисида гапиришни истамайдилар. Ҳар бир сўзни мажбурлаб, оғзидан юлиб оласан. Албатта, улар ёрдам кутмоқдалар, яхши кунлар келишига умид қилмоқдалар.

Шу ўринда хаёлимизга яна Хева, унинг осмонўпар миноралари келади. «Хўш, ҳар йили бу ердан Москванинг, Интуристнинг ҳамёнига қанча сўмлар, долларлар, фунтлар, маркалар кетади?» Бунинг миқдорини маҳаллий партия ва совет раҳбарлари, борингки, СССР халқ депутатлари билишадими? Афсуски, йўқ. Шуниси маълумки, Хоразм ундан бир тийин, бир цент ҳам ололмайди...

2. «БИЗ БОЛАЛАРНИ СЕВАМИЗ»

МАЙНИНГ ўрталарида пахта далалари яланғочланиб кўзга ташланади. Бу пайтда кузда «оқ олтин» деб аталадиган ўсимлик энди ниш ура бошлайди. Далалар эса деҳқонлар уйлари деворларига, йўлларга қадар бориб қадалган. Уларда бирорта машина ёки техника воситаси — механизация кўринмайди, фақат узоқдан гуруҳ-гуруҳ одамлар гоҳ ўтиргандай, гоҳ ерда судралаётгандай кўзга ташланади.

Сафарга отланар эканмиз, биз яқингача пахтачиликда болалар меҳнатидан шафқатсизларча фойдаланилганлигини эсладик ва эндиликда далада бирорта ҳам болани кўрмасак керак, деб ўйлагандик. Тўғри, далаларда ўқувчилардан уюшган отрядлар йўқ экан. Лекин бу ерда ота-оналари томонидан олиб келинган болалар кўп эди. Биз уларни ҳисобламадик, бироқ жумҳуриятдагилар бу ерда оила пудрати ташкил қилингандан кейин пахтақули болалар янада кўпайганлигини яхши билишади. Кичкинтойлар даланинг ўзида беланчакларда ётади, юра оладиганлари эса ишлашади.

Шундай оилалардан бири — она ва тўрт боласи билан танишдик. Диққатимизни тез-тез ишлаётган уч яшар чаққон қиз жалб қилди. Каттароқ болалар эса бу ерда эртадан кечгача ишлаётганини айтишди. Уйлари ярим соатлик йўл бўлса ҳам кун бўйи далада бўлишаркан. Овқатлари қотган нон ва ариқдаги сув. Аёл эса бизга гапиришни истамади...

«Биз болаларни севамиз», — деди район раҳбарларидан бири. Бу гапни биз кейинчалик кўп одамлардан эшитдик. Ҳа, Ўзбекистонда ва умуман, Ўрта Осиёда болаларни севилишини биламиз ҳамда бундан дилдан қувонамиз. Қаерга бормайлик, кўча тўла болаларни кўрдик, туғуруқхоналар ҳам чақалоқлар «инга»сига кўмилган — демак, ҳаёт давом этмоқда, одамлар яхши кунлар келишига ишонади.

Биз ҳам шундай бўлишини жуда-жуда истардик. Лекин ўтган йилги текширув натижаларига эътибор беринг: Хоразм вилоятида туғилган ҳар мингта боладан 50 таси, Қорақалпоғистоннинг айрим районларида эса 100 таси нобуд бўлмоқда. Касаллик ҳам бу ерда Иттифоқ миқёсидан бир неча баравар юқори. Ёзда болалар юқумли ичак касалликлари, қишда эса ўпка касалликлари билан оғрийдилар. Бу ерда туғилганлар, айниқса юқумли касалликларга чидамсиз бўладилар. Шунингдек, бу ерда бошқа касалликлар ҳам кўплаб учрайди. Масалан, вилоятда туғилган болалардан ҳар иккинчисида камқонлик ёки гипотрофия касаллиги борлиги аниқланмоқда. Кичкина, ҳаддан ташқари ориқ, лаблари кўкариб кетган болаларни туғуруқхоналарда ҳам, касалхоналарда ҳам учратиш мумкин. Улар туғилар-туғилмасдан касаллар сафини тўлдириб, шифохоналардан ўрин олишади. Урганчдаги болалар юқумли касалликлари шифохонасида кўрганларимиз юрагимизни эзиб юборди. Оғир хасталиклар бўлимида иккита бола оғир дард билан ётарди. Анихон — уч ойлик, оғирлиги 3 200 грамм. Алёша — саккиз ойлик, оғирлиги 4 килограмм. Иккаласи ҳам ўткир юқумли касаллик билан оғриган, I ва II даражали гипотрофия.

— Энди дунёга келган болаларнинг касаллигини аниқлаш, соғайтириш ниҳоятда қийин, —дейди вилоят болалар касалхонаси оғир хасталиклар бўлими бошлиғи К.Жуманиёзов. —Бунинг устига дори-дармонлар, медицина ускуналари етишмайди. Бизга кўплаб тез ёрдам кўрсатиш лабораториялари керак.

Хоразмда ҳам, Қорақалпоғистонда ҳам аёллар рамақижон бўлиб қолишмоқда: уларнинг доимий овқати нон ва кўк чойдан иборат. Магазинлардан ҳеч нарсани сотиб олиб бўлмайди, бозорларда эса қиммат. Бунинг устига бу ерларда ойлик ҳар одам бошига 20 ва ундан ҳам кам сўмни ташкил этади. Бундай шароитда ҳар қандай аёл аввал эрини ва болаларини едиради, улардан қолгач эса ўзи ейди.

Булар-ку тушунарли. Лекин бошқа нарсани тушунмадик. Нега экологик офат регионида болалар учун сут тайёрловчи ошхоналар кам — эҳтиёжнинг 12—17 фоизи даражасида. Борлари ҳам ёмон аҳволда. Болалар қаймоқ, қатиқ, пишлоқнинг таъмини ҳам билишмайди. Ферма ва заводлардан сут тайёрловчи ошхоналарга янги сутлар узилишлар билан келтирилмоқда, улар ҳам ириб қолиб, талабга жавоб бермаётибди. СССР Тиббий Фанлар академияси Озиқ-овқат институти ходимлари имзо чеккан ҳужжатда қуйидагиларни ўқиймиз: «Даволаш-профилактика ташкилотлари ва мактабгача ёшдаги муассасаларнинг сутга бўлган талаби 15 фоизга қондирилмоқда, холос. Сут бидонларда, совутилмаган ҳолда келтирилади, махсус сут ташувчи транспорт воситалари йўқ. Қорақалпоғистоннинг Тўрткўл районидаги соғин сигирларнинг 85 фоизида сил касаллиги белгилари мавжуд. Хусусий сектордан олинадиган сут талабга жавоб бермайди, уларни жамоа хўжаликларидан олинадиган сут билан аралаштириш мумкин эмас».

Ҳозир бу заминда маъмурий-буйруқбозлик системасида ва «мўъжизакор кимё»нинг совғалари бўлмиш ўғитлар, планли тарзда ишлатилган заҳарли дефолиантлар таъсирида ўсган иккинчи авлод яшамоқда. Демак, ҳозир чуқур тиббий ва социологик илмий тадқиқотлар керак. Булар орқали нима учун болалар касал бўлмоқда ва ўлмоқда, бу борада экологик таъсир қандай бўлмоқда деган саволларга жавоб топиш зарур. Тиббий генетика нима учун бу муаммоларни ўрганишга киришмаётибди. Буларни ҳал қилиш ишга амалий ёрдам берган бўларди.

3. ДУНЁНИНГ ЧЕККАСИГАЧА УЗОҚМИ?

ЯҚИНГАЧА денгиз Мўйноқдан бошланарди. Денгизда довул турганда сув йўллари кўчаларни ювиб кетарди, шаҳаргача кириб келарди. Шу сабабли ҳар бир оиланинг ўз кемаси бўларди. Касалхона ҳам ўз «флоти»га эга эди.

Хўш, ҳозир Мўйноқда аҳвол қандай? Аэропортда ҳамон «Балиқчилар шаҳри» деган шиор осилиб турибди. Шаҳарда «Денгиз соҳили», «Қирғоқ» номли ошхона ва қаҳвахоналар ҳали ҳам бор. Лекин шаҳар кўчаларида ёқимли денгиз шамоли ўрнига заҳарли чанг-тўзон кезиб юрибди. Бу ерда бирор гул, бирор яшилликни кўрмайсиз. Мўйноқликлар эса, гарчи шаҳар аҳолиси икки баравар қисқарганига қарамай, денгизнинг ўз ўрнига қайтишига ишонадилар.

Мактаб. Танаффус пайтида йўлакка бир бак сув келтириб қўйишди. Болалар навбат билан тизилишди. Бизлар ҳам тотиб кўрдик. Ниҳоятда шўр, бундай сувни ичиш мумкин эмас.

Дорихона. Дори-дармонларга ниҳоятда бой, хоҳлаган москвалик ҳавас қилиши мумкин. Бироқ бошқа бир даҳшат олдида қувончимиз сўнди: «Дори-дармон бор, егулик ҳеч нарса йўқ».

Дўкон. Хаёлингда беихтиёр аҳоли ғамлаб қўйилган сўнгги озиқ-овқатларни — нўхат, угра, сўк, лавр япроғини еятгандек таассурот туғилади.

Бозорда эса бор-йўғи бир неча супурги ва қовурилган пистадан бўлак ҳеч нарса йўқ.

Мўйноқда бешта болалар боғчаси бўлиб, уларнинг ҳаммаси кичкинтойлар билан тўлиб тошганди. Бу Ўрта Осиё шароити учун кутилмаган ҳол эди. Оналар ишлайдиганни ҳам, ишламайдиганни ҳам болаларини боғчаларга топшираверарканлар. Нима учун? Жавоби оддий: бу ерда онда-сонда бўлса ҳам гўшт еб туришади. Аслида гўшт масаласида боғчада ҳам аҳвол яхши эмас. Қорақалпоғистонда аксарият касалхоналар, мактаблар, болалар боғчалари озиқ-овқатлар билан етарлича таъминланмайди. Фактлар ҳам буни яққол исботлайди. Қорақалпоғистон АССРда Иттифоқ миқёсига солиштирганда, гўшт истеъмол қилиш 75 фоиз кам, тухум, картошка, сут истеъмоли эса 70 фоиз паст. Ҳатто бу ердагилар ёзда ҳам ҳар хил мевалардан ейиша олмас экан.

Мўйноқда кўпчилик ишсиз. Бу ҳақда бизда аниқ маълумотлар йўқ, лекин аниқ маълумот бўлганда ҳам бу собиқ балиқчилар, овчилар, порт ишчилари, боғбонларнинг эндиликда қанчаси ишсиз эканлигини тўла кўрсатиб бера олмаган бўлардик...

Денгиз чекиниши билан фақат докторларнинг иши кўпайди, холос. Бу ерда ҳозир докторлар ниҳоятда кам. Мўйноқ районида 11 минг болага 8 болалар доктори тўғри келади. 60 ўринга мўлжалланган район марказий касалхонасида бор-йўғи иккита доктор ишлайди, Бўзатов районида эса 8 минг болага икки болалар доктори бор, холос. Бу икки районнинг барча касалхоналари, қишлоқ тиббий амбулаториялари, фельдшерлик-акушерлик пунктларидаги аҳволни бир оғиз сўз билан шундай деб айтиш мумкин: улар ниҳоятда тоза ва ҳеч ким йўқ. Чунки бу ерда ҳеч нима йўқ. Одамлар шу сабабли уларга кам келишади.

Умуман, Қорақалпоғистонда ўн тўртта район марказий касалхонасидан ўн биттаси мослаштирилган биноларга жойлашган, бештасида марказий сув етказиб бериш тармоғи йўқ. Участка касалхоналари ва амбулаторияларнинг деярли барчаси мослаштирилган бинолардан ўрин олган.

Бўзатов районида — жумҳуриятда болалар ўлими юқори бўлган жойдаги (бу ерда ҳар минг боладан юзтаси нобуд бўлади) фельдшерлик-акушерлик пунктларида ҳам, қишлоқ тиббий амбулаторияларида ҳам, ташқи дунё билан, марказ билан боғланадиган на телефон, на рация бор.

Маҳаллий докторларни хатолари, йўл қўйган камчиликлари, профессионал савияси пастлиги борасида аямай танқид қилиш мумкин, бироқ булар ҳақида ёзишга қўл бормайди. Аслида буларни танқид қилиш эмас, шу ердан кетмаганлиги (кўпчилик аллақачон бу ерлардан жўнаб кетишган), шу жойнинг шўр сувидан ичаётганлиги, шу заминнинг чанг-тўзонларига чидаб юрганлиги учун ҳам уларга ҳайкал қўйиш керак. Улар шундай шароитда нафақат яшамоқдалар, балки бошқалар соғлиги учун ҳам интилмоқдалар. Энг муҳими, улар ўзларининг табиий офат олдида ожиз эканликларини англаганлари ҳолда «дунёга келган ҳар мингта орасидан» ҳаёт билан видолашган бахтсиз болалар кўзларини ёпиш учун қалбларида сабр-тоқат топмоқдалар...

Мана, биз ҳам ниҳоят оламнинг сўнгги нуқтасигача етиб келдик. Бу ерда собиқ порт — Учсой посёлкасини ана шундай деб аташади. Бу порт бир пайтлари Учсойни сув йўли орқали Қозоғистон билан туташтириб турган. Эндиликда унинг бир томонида Устюрт платоси, бошқа томонида эса Оролнинг ўликка айланган туби ястаниб ётибди.

Учсой — собиқ балиқчилар посёлкаси... Йўқ, у собиқ эмас экан: бу ерда ҳозир ҳам Ороддан «хотира» сифатида қолган кўлларда ўн кишидан иборат артель аъзолари балиқ тутишаркан. Яна 50 одам уларни шу ердаги кичкина заводда қайта ишлашар экан. Бундан ташқари, посёлка аҳолиси ҳам кўллардан балиқ тутишади ва давлатга йилига 500 центнердан балиқ топширишади. Леки бу балиқларни еб бўлармикан? Бу саволга балиқчилар бошлиғи ҳозиржавоблик билан йўқ деб бош чайқади.

...Артель ишчилари бир-бири билан аҳил, қувноқ йигитлар экан. Улар ҳар гал кўллардан тутилган ниҳоятда шўр балиқларни яшикларга солишар экан, ҳазиллашиб: «Кремлдагилар учун махсус буюртмани бажараяпмиз», дейди.

Ахир посёлкада 4 минг одамдан бугунги кунда бор-йўғи 800 киши қолган бўлса (албатта, уларнинг ҳаммаси кетгани йўқ, кетишга улгурмаганларнинг кўпчилиги эса вафот этишди), «ҳазиллашмай» нима ҳам қилишсин. Посёлкада болалар ўлими ниҳоятда юқори даражада, дунёга келаётган ҳар минг боладан 187 таси ҳаётдан кўз юммоқда. Бу ерда одамларнинг ўртача умри 42 ёшни ташкил қилади. Ҳа, олам кезиб, айланиб дунёнинг бундан даҳшатли чекка нуқтасини топиб бўлмаса керак...

МАНА, БИЗ кўрган нарсаларнинг бир қисми шу. Бу ерда ҳали кўп муаммолар ҳақида тўхталиш мумкин эди. Масалан, Орол фожиаси ҳақида кўплаб ёзишди. Лекин бизнинг мақсадимиз фақат ёзиш, одамларни огоҳлантириш эмас, бу ерда яшаётганларга амалий ёрдам беришдир.

«Оролни пахта қуритди», дейишади. Эҳтимол, тўғридир, лекин биздан кўра иқтисодчилар денгиз ва пахта тақдирларининг бир-бирига боғлиқлиги хусусида яхши билишади, вақти келиб у ҳақда ўз фикрларини яна айтишар. Хўш, унда Орол тақдирида ким айбдор — Қорақалпоғистонми, Ўзбекистон, Қозоғистон, Туркманистон, Москвами, раҳбарликдаги маъмурий-буйруқбозлик усулими? Булар ҳақда ҳам ёзилди.

Биз уч йилдан бери кўплаб қоғозлар қоралаб, қарорлар қабул қилиб, регионни «экологик офат зонаси» деб эълон қилаяпмизу қорақалпоқ халқи эса ҳамон оч қолмоқда. Агар уларнинг денгизини «ичиб» бўлган бўлсак, келинглар, Оролбўйи регионига апельсинлар, бананлар, лимонлар, тоза сут маҳсулотлари, гўшт, икра каби тансиқ нарсаларни тезлик билан етказиб берайлик. Тоза ичимлик суви ишлаб чиқарадиган заводлар барпо этайлик. Ахир жуда бўлмаса халқ бошқа муаммолар ҳал этилгунча одамдай яшаб, одамдай еб-ичсин! Бунинг учун барча резервларни ишга солиш керак, зеро, инсон ҳаёти ҳар қандай бойликдан юқоридир.

Региондаги фожиали аҳвол бу ердаги аҳолини қатъий ҳаракатга келтирмоқда. Яқинда Қозоғистон Президенти Н. Назарбоев бу фожиали аҳвол ҳақида БМТ ва ЮНЕСКОга мурожаат қилиш тўғрисидаги фикрини айтди. Хоразм вилоят партия комитетининг биринчи котиби Р. Худойберганова эса биз билан суҳбатда «Биз ўзимиз халқаро ёрдам сўраймиз», деди. Улар ҳақ!

Орол фожиаси — ҳамманинг фожиаси. Шунинг учун ҳам шу ойда АҚШда «Ўрта Осиёда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш муаммолари» деган мавзуда конгресс бўлиб ўтади. Назаримизда, ғарбдагилар бугунги кунда Белоруссиядан топилган Оролнинг заҳарли чангларини ўзларига ҳам тез етиб боришини биздан олдин англашганга ўхшайди. Ҳа, Орол фожиаси чегара билмайди!

Галина ДЕНИСОВА, Елена КОКУРИНА, Владимир ЖУРАВЛЕВ, «Медицинская газета»нинг махсус мухбирлари.
Камол МАТЕҚУБОВ таржимаси

Мақола «Медицинская газета»нинг шу йил 61, 62-, 63-сонларидан олиниб, қисқартириб эълон қилинмоқда.

Ражаббой Ота ТУРК

ЎЛИМДАН СЎНГГИ ЎЙЛАР

ҚОҒОЗ БИЛАН юзма-юз қолганда нималарни ўйлайсан киши... Кўпинча шундай дамларда ҳаётдан бадиияtга кўчган қаҳрамон Жавлон Рустамовнинг сўзларини ёдга оламан: «Юртни мухбирлик билан тузатолмайсан, ука! Ёш экансан, сенга ачинаман...»

Мен бу ҳақда кўп ўйлаганман, тажрибали кекса раиснинг сўзи кўп жабҳаларда исботини топган. Лекин бу раис юз фоиз ҳақ дегани эмас. «Одамлар адолатни севишлари учун уларга адолатсизлик оқибатларини кўрсатиб турмоқ зарур», дейди файласуф Адам Смит.

Адолатсизлик оқибатлари... Камми улар? Кўпинча бу саволга жавоб бермаймиз — сукут сақлаймиз. Чунки у ҳали бизнинг ширин жонимиз, қўрқоқ маънавиятимизни остин-устун қилиб, тинчимизни бузмаган. Ҳали биз ўзимизнинг торгина кулбамизга сиғамиз. Бир сўз билан айтганда, адолат гувоҳлигига ярамаймиз. Ақл-идрокимиз тирикчиликнинг амал-тақал шукуронаси билан тўсилган. Ютганимиздан бой берганимиз авло. Умримиз, турмуш тарзимиз, ботинимизга худди шу мантиқ шукурона бўлиб ўрнашганки, бу тўсиқни ким, қачон чилпарчин этади — номаълум!

Бобокалон шоиримиз Юсуф Хос Ҳожиб: «Сўзни сўзламасанг, сенга қул бўлади. Агар оғзингдан чиқса, у сени қул қилади» — деб ёзмишлар. Айни кунларда мен гувоҳ бўлган жабрдийда — ҳақ-ҳуқуқ талабгорларининг ҳолини юқоридаги теран маънога қиёсласа, улар ҳақ сўзнинг қулларидир.

Улар кимлар?

«Мен, Назрулло Бозоров, Қизилтепа районининг «Москва» жамоа хўжалигида 14 ёшимдан бошлаб меҳнат қиламан. Яқинда шифокорлар айби билан бошимга кулфат тушди. 26 яшар қизим Майсара ҳаётдан кўз юмди, уч нафар гўдаги етим қолди... Райкомга мурожаат қилдим, лекин арзим эътиборсиз қолди. Камбағалнинг дардини ким эшитади? Районда ошна-оғайнигарчилик авж олиб фожиалар кўпаймоқда. Буларнинг олдини на район раҳбарлари, на бош врач Абдураҳмон Носиров олади...»

«Мен, Ўроқова Шарифа, Қизилтепа районида яшайман. Онам Шабон Обидова яқинда район шифохонасида 52 ёшда вафот этдилар. Ўт пуфаклари касал экан, жарроҳлар операция йўли билан олиб ташлашди. Бошда ҳаммаси яхши кечди. 3 кун ўтиб юрадиган бўлдилар. Сўнг иситмалари чиқди, врачлар «Гемодез» суюқлиги қуйишни тавсия этишди. Онам кўнмадилар... Барибир, улар айтганини қилишди. Ҳамшира М. Раҳимова османи улаб, ўзи чиқиб кетди. Мен эса онамнинг юзларига термулиб турдим... бирдан фожиа юз берди, дод солдим. Навбатчи Кенжаев ва Сафаровни тополмадим. Онамнинг ўша дамдаги тортган азобларини сўз билан айтолмайман. Менга оғир, жуда-жуда оғир... Фақат онам эмас, бошқалар ҳам уларнинг айби билан бевақт вафот этяпти. Арзимизга ким қулоқ солади?»

Иккала бемор ҳам бир кунда, бир шифохонада, бир хонада жон берди!

Қўлимга мухбирлик гувоҳномасини олганимдан буён шу тахлит воқеалар ҳақида ёзаман, шу тахлит хатларни ўқийман, шу тахлит фожиаларни эшитаман. Санаса... ўлим — фожиа — адолатсизликларнинг рўйхати узун...

Ушбу мақолада мен қаҳрдан кечдим ва бездим. Мухбир ҳеч қачон бировни жазолаш учун қўлига қалам олмайди. Ушбу фожиалар сабабчилари бўлмиш шифокорлар — масъул кишилар виждонига, бошига ўлим тушмаган (ҳеч қачон тушмасин) биродарларим, жигарларимга яна бир бор юрагимдагини тўкиб солмоқчиман, холос.

Азага борган ўз дардини айтиб йиғлайди, дейишади. Тўғри. Лекин наҳотки ўлим шахсий ёки бир кишига тааллуқли бўлса? Агар, эътибор берган бўлсангиз, иккала жабрдийда ҳам «Арзимизга ким қулоқ солади?» ёки «Дардимни ким эшитади?» деб куюнган. Нега шундай? Ўлим-йўқотиш, ажралиш олдидаги ожизликми бу? Йўқ!

Табиат ва жамият ҳар бир инсонни кўникиш, жавобгарлик, қасд, жарима каби таскинлар билан қаноатлантирадики, тошу тарози деб аталмиш қонун бу!

Ўлим сабабларини бош врач ўринбосари Муҳиддин Бердиев шундай шарҳлайди:

— Биринчи бемор 26 ёшида вафот этди. Унинг касалини аниқлаш қийин бўлди. Вилоят шифохонасида ҳам даволанди. Уйига рухсат берилди. Сўнгроқ иситмаси кўтарилгач, яна бизга олиб келинди. У хавфли беморлар сирасига кирарди. Дастлаб туғуруқхонадан 5 кун ўтиб, уйига рухсат берилган. Бош акушер-гинеколог Сайфулла Убайдуллаев, реанимация бўлимининг мудири Сафар Қаландаров ва мен қўлдан келганча ҳаракат қилдик, афсус... Биласизми, бу ерда камчиликлар, хатолар умумлашади, бош айбдорни топиш қийин...

Балки М. Бердиев ҳақдир. Лекин мен бош врач ўринбосарининг гапини шундай тушундим: бир кишини бир киши уриб ўлдирди нимаю бир кишини 4—5 киши бир муштдан уриб ўлдирди нима? Фожианинг сабаби, жавобгарлик сўралаётган экан, албатта бунга аниқлик киритиш керак?

— Янги туғуруқхона тантана билан, лента кесиб, гуллар тутиб қабул қилинган, — дейди Муҳиддин Бердиев сўзида давом этиб. — Аслида-чи? Туғуруқхона турли юқумли касалликларнинг ўчоғи. Ҳар бир беморни чўмилтириб қабул қилиш керак. Ҳар бир врач, ҳамширалар операцияга кирганда, чиққанда душ қабул қилишлари шарт. Бизда бу шароитлар йўқ. Ҳар уч, беш йилда жарроҳлик бўлими билан туғуруқхона биноси алмашиши зарур. Ҳар йили тубдан ремонт талаб қилинади...

Наби Бозоров, марҳуманинг акаси:

— Синглим район шифохонасида бир ҳафта ётди, касалини аниқлай олишмади. Бухорога олиб қайтдим, шу куни аниқ диагноз қўйиб даволай бошладилар... Мен врачлар билан тортишмоқчи эмасман, касбим савдо ходими. Агар мен харидорнинг ҳақидан 5 тийин уриб қолсам, қонун олдида жавоб бераман. Врачларнинг ҳам бола-чақаси, қариндош-уруғи бор, ҳеч ким қамалмасин. Лекин синглимнинг ўлими сабабини билгим келади, ахир ундан 3 нафар гўдак қолди, ўшалар учун куюнаман.

Бош врач Абдураҳмон Носировга шу фикримни айтиб, жавоб талаб қилсам, «Бошимни қотирма, қўлингдан ҳеч нарса келмайди», деб ранжитади. Баъзан ўзимни тутолмай қоламан, бош врачга муносиб жавоб қайтаргим келади-ю яна шайтонга ҳай бераман... Инсоф борми ўзи буларда?

Наби Бозоровнинг сўзларини шарҳламоқчи эмасман. Инсонни тушуниш керак. Лекин шу нарса аниқки, бемаврид айтилган бир оғиз сўз, ҳақни ноҳаққа чиқарадиган бир қадам катта хатоларни бошлаб келади. Бунга мисоллар кўп: Ғиждувонда бир киши «Қўлингдан ҳеч иш келмайди, йўлингдан қолма» деган гап учун номуси кучлилик қилиб 6 кишини отди. (Бу ҳақда газетада ёзганман).

Муҳиддин Бердиев:

— Шабон Обидова ҳақида шуни айтишим мумкин: у бизнинг ходимларимиз айби билан вафот этди...

Воқеалар тафсилоти шундан иборат. Балки, бу ҳаммаси эмасдир. Нима бўлганда ҳам шу нарса аниқки, шифохонада ўлим содир бўлди. Бундай ҳол эртага яна такрорланмайди, деб ҳеч ким кафолат беролмайди. Жигарбандларининг фожиаси ҳақида сўрайдиган, куюнадиган Назрулло Бозоровни, Шарифа Ўроқова ва Наби Бозоровни тушуниш, қайғусига шерик бўлиш инсоний бурч-ку ахир. Уларнинг талабини адолат тарозусида тортмасак, қонун жавобгарлигидан қочсак, виждон, инсонийлик жавобгарлигига яқин боришимиз шарт. Районда инсон қадр-қиммати соғлиғи, ҳақ-ҳуқуқлари шу тахлит — эътиборсизлик, менсимаслик каби шармандали мезонга солинар экан, халқ аталмиш буюк қудрат бир кун жунбушга келади. Унда кеч, жуда кеч бўлади. Сўзимни ниҳоялар эканман, ўйлайман: мол эмас, жон қайғусига тушган юракни беларволик тўсиғи билан ўрашга кимнинг ҳадди сиғади? Улар кимлар, қандай одамлар экан?

ЖАВОБНИ ЯНА буюк шоирдан топаман: «Уч ҳолдан фалокат етишади. Булар: овчи итнинг семириши, қўлга ўргатилган қушнинг ҳаддан ташқари тўйиб кетиши ҳамда нафснинг камол топишидир. Уларнинг йўлини кесиб туриш керак. Шундай қилмасанг, қуш овни изламайди, овчи ит семиз ва тўқ бўлса, сен отган нарсаларни келтириб бермайди. Тану жон семирса, яъни нафсинг кучайиб кетса, сенинг тилакларингга қулоқ солмайди.»

Жамият ва шахс иллатларига даво сифатида айтилган бу пурҳикмат сўзларнинг тамал тоши — тўғри ва холис танқид ва яна танқиддир.

МУОШАРАТ ОДОБИ

Оиланинг ахлоқий масалаларига олим ва муаллимлар қадимдан катта эътибор бериб, эрнинг, хотиннинг ва болаларнинг одобига оид асарлар ёзганлар. Охунд Лутфуллоҳ Сулаймоний қизи Олимату-л-банотнинг «Муошарат одоби» рисоласи шундай асарлардан бўлиб, хотиннинг оилавий вазифасини баён этишга бағишланган ва унда оилани мустаҳкамлашга қаратилган фойдали фикрлар баён этилган. Рисоланинг бизга икки нашри маълум. Ҳар иккиси Санкт-Петербургда, биринчиси 1898, иккинчиси 1899 йилда нашр этилган. Рисоланинг муаллифаси ҳақидаги бир маълумот Гизоуддин ибн Фахриддиннинг «Машҳур хотунлар» (Оренбург, 1904) деган китобидаги қуйидаги сўзлардан иборат: Олимату-л-банот — Хон Кермон ноҳиясинда имом Муҳаммад Ориф ибн Бектемир халиласи (хотини)дир. Олима ва фозила бир хотун ўлуб, ёзуви дуруст, иншоси такаллуфсиздир. «Муошарат одоби» ном матбуъ (босма) асари фойдали ва гўзал бир асардир. Умрни авлод-и муслиминни таълиму тарбия этмак-ла кечирур деюрлар (289-290-бетлар). Асар аралаш туркий тилда ёзилган. Рисолани Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институтининг илмий ходими Тешабой ЗИЁЕВ ҳозирги ўзбек тилига табдил қилиб нашрга тайёрлади.

ҚАЙНАНАЛАР БИЛАН КЕЛИНЛАР ОРАСИДА БЎЛГАН ОДОБ БАЁНИДА

Ислом шариатида илм ва эзгуликлар ҳақида кўп ёзилган. Унда ҳар кимнинг тушуниши енгил бўлган «сени севган кишини сен ҳам сев» деган бир қоида ҳам бор. Келинлар ҳақида сўз кетганда бу қоидани хотиротда тутиш лозим бўлгани учун сўз бошида зикр айладик.

Жанжал ва душманлик бўлган уйда роҳат бўлмаслиги ҳар кимга маълумдир. Жанжал ва душманлик қандайдир бир вақтда қайнаналар билан келинлар орасида бўлади. Гарчи бу иш бошида оз ва эътиборга лойиқ бўлмаса ҳам, муносиб даражада бости-бости қилинмаса, унга чек қўйилмаса, бора-бора зўрайиб кетади ва турли-туман зарарларни келтириб чиқаради. Боболаримиз «ўтнинг боши бир учқундир», деганлар.

Энди қайнаналар, уй ичида кўп яшаган ҳурматли кимсалар бўлганликлари учун ўзларининг билганлари ва тадбиркорликлари билан келинларига яхши одатларни тушунтирмоқ, қиз болаларига берадиган каби гўзал одобларга ўргатмоқлари лозимдир, Бунинг аксини қилсалар, уларга жабр ва зулм қилган бўладилар, бу эса айб ҳам гуноҳдир.

Кўзингиз нури каби кўриб ўстираётган қизларингиз, сизнинг тарбиянгиздан айрилиб, бир кунда чет юртларга ва билмаган кимса орасига келин бўлиб кетадилар. Шу қизларингизнинг хуш тириклик ва роҳатда умр кечиришларини кўрсангиз, нақадар шодланурсиз ва нақадар севинурсиз: агарда уларни оёқ остида, зулм ва жафо ичида кўрсангиз, қон ёшларингизни тўкиб қайғурурсиз, уни қутултирмоқ учун тиришурсиз. Шундай эмасми? Сизга келин бўлиб тушганлар ҳам бировларнинг кўз қораси ва умрининг сармоясидирлар. Улар ҳам қизларини роҳатда умр кўришларини истаб, қора хабарларни эшитишга ҳеч рози эмаслар. Шунинг учун сиз, қайнаналар ўзингиз хуш кўрган, севган нарсани биров ҳам севмоғини ўргатингиз. Бу бир ақлдирки, олтунларга алмаштирилмас. Баъзи бир қайнаналар борки, келинларини ҳар вақт хўрлайдилар. Уларнинг қилган ишларидан, айтган сўзларидан айб топиб турадилар, фурсат келганда ўғилларига ёмонлаб, ёмон кўрсатишга тиришадилар. Сўнгра ўғилларини хотинидан воз кечмагини талаб қиладилар, воз кечмаса, алоҳида яшагин, деб зўрлайдилар, кўп заҳмат чектирадилар. Шу сабабли ҳеч бир ўринсиз бир хонадоннинг бахти кетади, ораларига душманлик тушади. Ҳаётлари аччиқ бўлиб, дунёлари лаззатсизланади, охирда бу уй аҳли тарқалиб вайрон бўлади. Ҳолбуки, бунинг асл сабаби, қайнананинг хулқсизлигидан бошқа нарса эмас. Улар дунёда туражак уч-беш кунлик умрда, чечак отмоққа, мева бермоққа ҳозирланган ёшларнинг умрларига оғу қўшиб, роҳатларига заҳар соладилар. Бундай ақлсиз хотунларга ҳаёт вақтида ҳеч ким раҳмат айтмайди, ўлганларидан кейин ҳам уни соғинмаслар, чунки соғинадиган кишиларнинг кўнглини қуритиб кетганлар.

Аммо яхши қайнаналарни одамлар раҳмат билан ёдлаб қўядилар. Ибрат ва ўрнак этиб кўрсатадилар. Шулар жумласидан менинг қайнанам Тўтиё Файзуллоҳ қизи эди. Оллоҳ таоллоҳ раҳмат қилсин! Уй ичида ақл ва шафқат билан тадбир этгандан, илм ва амалдан лаззат олар эди. Келини бўлганим ҳолда мен фақирдан илм ўрганар эди. Ул зот эзгу хотунларнинг бириси бўлиб, оллоҳ таоллоҳ неъматларига шукр этиб дунёдан ўтди.

Жума ўгитлари

Қайнаналарга шафқат ва марҳаматли бўлмоқ лозим бўлгани каби, келинларга ҳам ўзларининг қайноналарига итоат этмоқ, хизмат қилмоқ гўзал иш бўлмоғига шубҳа йўқдир. Шундай қилиб, яхши хизматлар этиб қайин оналардан дуо олган келинларга бир кун ўз келинлари ҳам хизмат қиладилар. «Хизмат этган, хизмат кўрур» деганлар.

Яхши ҳаёт кечиришни келинлар истаганлари каби, қайнаналар ҳам неча йил тарбиялаб ўстирган ўғлонлари учун гўзал турмушни умид этсалар керак. Келинлар ҳам уларни туққан оналари мисолида кўриб хизматлари ила ризо қилсалар, ҳар икки тарафнинг вазифаси комил этилган бўлади. Шу сабабдан ўша уйнинг ҳусни маишати кўркам, тириклиги ҳам ўз ўрнида бўлади.

ЎГАЙ БОЛАЛАР, ЎГАЙ КЕЛИНЛАР ҲАҚИДА

Хотунларнинг ақллиги, софдиллиги ва эзгулиги ўгай болалар, ўгай келинлар орасига келган вақтида маълум бўлади. Шу вақтда ўзини ўгайларга муҳаббатли кўрсатишга тиришади. Аста-секин бир сўз билан уйни тикламоққа ҳаракат қилади. Шунинг билан уйнинг ичида бир низом ва тадбир жорий этиб, душманлик чиқарувчи сабабларни тугатади. Агарда бошда бир қадар тиришиб тартибга солса, умр борича роҳатда яшаб кўп хотунларнинг ўз болаларидан кўра олмаган хизмат ва роҳатларини бу хотун ўгайлардан кўради. Ҳаттоки, баъзи бир хотунлар бўладики, олдин товуш ва душманлик бўлган хонадонга келиб кирмаги билан, шу товушларни сўндириб, тинчликка айлантириб юборурлар. Бундай хотунлардан дунё ҳам кўз юмиб турмас, балки буни кўрадилар ва ҳар ким раҳмат ўқиб мадҳу сано қилурлар. Марҳаматли оллоҳ таоллоҳ бунга охиратда ўзининг чексиз савобларидан улуш чиқаради.

Баъзи бир хотунлар бўладики, ўгайлар орасига келиб киргандан кейин, хонадонда товуш қалқийди, кўркам тириклик кўтарилади...

БОЛАЛАРНИ ТАРБИЯ ЭТМАК ҲАҚИДА

Болаларни тарбия қилмоқ ислом шариатимизнинг биринчи даражада эътибор этган масъаласидир. Лекин биз бу ўринда ёлгиз баъзи бир риояси лозим бўлган одобларнигина зикр этамиз.

Бола дунёга келганда энг аввал эшитган товуши оллоҳ таоллоҳнинг исми бўлиши лозимдир. Шунинг учун унинг қулоғига азон ўқилади. Ундан сўнг асал ёки хурмо ёки бошқа нарса билан боқа бошланади. Еттинчи кунда сочи олиниб, сочи оғирлигида кумуш ёки олтун садақа берадилар. Шу куни исм берадилар. Берилажак исм яхши ва таъсирли бўлиши лозим. Шунинг учун болага бериладиган исмни чол-кампирлар эмас, олим-имомлар сайлаб қўядилар. Ва яна шу еттинчи кунда эр бола учун икки, қиз бола учун бир қўй қурбон қилинади. Буни эса «ақиқа қурбони» деб атайдилар. Бу қурбоннинг бутуни бувага берилади, қолганини фақирларга тарқатилади. Ҳеч нарсаси синдирилмай, балки бўғинларидан ажратилади. Қурбонликқа аталган қўй ақиқага сўйилса ҳам дурустдир. Ақиқа қурбони боланинг саломат бўлмоғига сабаб бўлар эмиш.

Мумкин бўлганда болани ўз онаси эмизиши лозим, чунки бола учун она сути қадар яхши нарса бўлмас. Онасининг эмизиши мумкин бўлмаса, у вақтда бир эзгу хотун топиб унга берилади. Бола эмизувчи хотун (сут онаси)нинг ёши йигирма беш билан ўттиз орасида бўлса яхши бўлади. Сут онаси эзгу, кўркам хулқли, аъзоси саломат бўлмоғи лозим. Аччиқланувчан, куйгирувчан хотунлар сут она бўлмоғи мақсадга мувофиқ эмас. Болани тарбия этганда покликка риоя қилмоқ жуда ҳам муҳимдир.

Ота-оналар қўлида болалар азиз омонатлардир. Шунинг учун болани гўзал тарбия этмоқ, яхши хулқларга ва кўркам одатларга ўргатмоқ лозим бўлади. Тарбия ила болани олтин этмаклик ҳам, тупроқ қилмоқ ҳам мумкин. Буларнинг ҳар иккисига ота-оналари сабаб бўладилар. Энди, фикр ва эътибор қилинсун! Болаларни тарбия этувчи оналарнинг ўзлари олган тарбиялари, билган нарсалари қандай даражада бўлмоғи лозим. Гапира бошлаши билан, болаларга ўз тилимиз «туркча» билан иймон ўргатилади, ал-ҳамду, оятул курси каби сура, оятлар ҳам ёдлатилади. Ушбу вақтдан бошлаб ислом одоблари билан болаларни тарбия этиш бошланади. Тарбия хусусида тиришмоқ жуда ҳам зарурдир, чунки бу чоқда болалар тол новдаси каби қаёққа букса, ўша ёққа букилади.

Олти, етти ёшга тўлганда — ўқитиш бошланиб, мактабга ҳам юбориладилар. Ушбу ёшларда қизлар билан эр болаларни айрим ётиш ва ухлатишга ўргатилади. Намоз ўқимоқ лозимлиги ҳам билдирилади. Ҳамиша болаларнинг хулқларини тузатишга ҳаракат қилинади. Хулқсизлик, хусусан, тез аччиқланмоқ, йўққа қайғурмоқ каби нарсалар хасталик жумласидандир. Шунинг учун уларни битиришга ғайрат қилмоқ лозимдир.

Болалар учун бир-бирисини қўрқитмоқ, қўрқитадиган қилиб ҳикоялар сўзламоқ жуда зарарлидир. Шунинг сабабли, ҳаттоки болалар тунлари ўз сояларидан ва ёки бошқа соялардан қўрқа бошлайдилар. Ётгач ухлай олмай, ухласа ҳам роҳатсизланиб (безовталаниб) қўрқинчли нарсалар билан довдираб уйғонадилар. Бунинг натижасида бир хасталик келиб чиқади.

Ўшандоқ болаларнинг танлари, уст-бошлари пок, тирноқлари ҳам олинган бўлмоғи лозим. Кийим киймоқ, ошамоқ, ичмоқ ва катталар билан ўтирмоқ одобларини билдирмоқ ҳам зарурдир.

Овқатланаётган вақтда ҳамиша силкиниб, қимирлаб турмоқ, қош ва кўзлари билан ишора қилмоқ, кийим ва аъзолари билан ўйнамоқ, четга айланиб қарамоқ ёки кишининг овқатланишига қараб турмоқ, таяниб керилмоқ, кишилар ва овқатга қараб йўталмоқ, ёнида бўлганлар билан яширин сўзламоқ, кичқириб кулмоқ, ортиқ қичқириб ёки эшиттирмай секин сўзламоқ, катталар ёнига кирганда қўлига соябон ёки таёқ тутиб кирмоқ каби нарсалар жумласи адабсизликдир. Шулардан болаларни сақламоққа ижтиҳод қилинади.

Болаларга марҳаматли бўлмоқ, кўнгилларини топмоқ улуғликдир. Совға берганда кичкиналардан ва қизлардан бошлаб бермоқ одобдир. Тақиқланмаган ўйинларга рухсат берилади. Зеҳн ва хотиротни яхшилашда ўйиннинг фойдаси бордир.

УЙ ТУТМОҚ ҲАҚИДА

Ислом шариатимиз ҳар қачон поклик ва софликка ундайди. Воқеан пок бўлганда бир роҳатлик ҳам бордирки, ҳар ким ўзи синаб кўрган бўлса керак. Шунинг учун уй ва хоналарни чўп-хаслардан, чанг-тупроқлардан супуриб туришга одат этмоқ лозимдир. Ўшандоқ идиш-товоқ, қошиқ-пичоқ, қозон, самовар ва шу кабиларни ҳар доим пок этиб турмоқ зарурдир.

Ўргимчак уяларини олмоқ ва уй атрофларини соф тутмоқ хотунларнинг энг катта вазифалари ҳисобланади. Ҳар нечук бўлса-да мусулмон кишига пок турмуш қурмоқни шариат буюради.

Балиқларнинг сувсиз тура олмасликларини ҳар ким билади. Шунинг каби бизлар ҳам дунёда яшамоғимиз учун ҳавога муҳтожмиз. Нафасимиздан эски ҳавони чиқариб, янги ҳавони ичга юбориб турамиз. Ҳаводан бошқа тириклик мумкин эмас. Эски ва исланган сувларда балиқлар ўлганлари каби, ҳаво ночор ва бузуқ бўлса, одамларда ҳам хасталик ва ранжулик зоҳир бўлади. Шунинг учун яшай турган ўринларни, хусусан, уйларнинг ичларини ювиб қуритмоқ, ис ва шу каби нарсалардан соф этмоқ керак. Фурсати билан деразаларни очиб, уйнинг ҳавосини алмаштирмоқ фойдалидир. Шунингдек ортиқ иссиқ бўлмаган қуёшда юрмоқнинг ҳам фойдаси бор. Уйнинг кичкиналиги сабабли мойчироқ, шам ва ёки одамларнинг нафаслари билан ҳаво бузилса, у вақтда эшик очиб бўлса ҳам ҳавони янгиламоқ лозим. Лекин терлаган ҳолда очиқ дераза олдида ўтирмоқ зарарлидир. Янги солинган уйларда бўёқлар тамом қуриб кетмасдан яшамоқ ҳам зарарлидир.

БАЪЗИ БИР ОДОБЛАР ҲАҚИДА

Кечаси, «Бисмиллоҳ» ўқиб, эшикларни беркитмоқ, деразанинг пардаси бўлса, туширмоқ, чироқларни ўчирмоқ лозим. Ўчоқ, самовар, чўлмак (тандир ичига қўйиб олинадиган мўнди шаклидаги қозон) каби ўт туширувчи нарсаларга яхши қараб, тўлуқ сўндириб битирмак; эт, мой иси бўлган қўл, оғизларни ва бошқа нарсаларни ювиб тозаламак ҳам одобдир.

ФИДОЙИ САНЪАТКОР

Мухторжон акани санъаткорлар уста, деб аташади. Бу бежиз эмас, албатта. Зеро, «Фарғона тонг отгунча»дек ўлмас қўшиқ яратган бастакор умри ўз асаридек боқий бўлади.

Мухторжон Муртазоев 1909 йилда Нурсух қишлоғида дунёга келди. У эндигина ақлини таниётган маҳалда отаси Муртазохон тўсатдан оламдан ўтди. Рўзғорни тебратиш ёш Мухторжон зиммасига тушди.

Ҳаёт қанчалик қийин бўлмасин, Мухторжон ўз қалбида қўшиққа бўлган муҳаббатни сезар, пана-панада ўзича қўшиқ айтарди. Унинг истеъдоди секин-аста тенг-тўшлари, маҳалла-кўй орасида тарқалиб оғизга тушди.

Машҳур танбурчи Муҳиддинҳожи Нажмиддинов Мухторжонга кўп меҳрибонликлар кўрсатиб, уни ўз тарбиясига олди. Музика илмидан дарс берди. Фарғона созчолғу куйларини асосан ана шу санъаткордан ўрганганлигини ҳозир ҳам хотирлайди.

Мухторжон ака ўша даврдаги колхоз-совхоз театрларида ишлаш билан бир қаторда, Қўқондаги ёш томошабинлар театрига ҳам тез-тез бориб, уларнинг ижодий ишларига кўмаклашарди.

1933—1936 йиллар мобайнида Ҳамза номидаги Қўқон театрида драматик асарлар билан бир қаторда «Ичкарида», «Аршин мололон», «Ҳалима» каби музикали драмалар қўйилиб, Мухторжон ака бу спектаклларнинг музикасини саҳналаштиришда фаол қатнашди. 1939 йилда Мухторжон ака бошлиқ театрнинг концерт бригадаси Катта Фарғона канали қурувчиларига бадиий хизмат кўрсатиш учун юборилди.

1942 йилда Мухторжон ака Ўзбекистон санъат ишлари Бош бошқармаси томонидан Янгийўл театрига ишлашга таклиф қилинди. Бу даврда республикадаги таниқли шоир ва санъаткорлар шу ерга тўпланган эдилар.

СУРАТДА: Мухторжон Муртазоев (ўртада) шогирдлари даврасида

Шу йилларда театрда бирин-кетин «Тоҳир ва Зуҳра», «Фарҳод ва Ширин», «Муқанна», «Қўчқор Турдиев» каби қатор спектакллар саҳнага қўйилиб, улардаги арият, дуэтларни ўзлаштиришда Мухторжон ака артистлардан Абдуллажон Охунов, Саттор Ярашев, Фароғат Раҳматовага катта ёрдам берган. Мухторжон ака Янгийўл театрида ишлаб юрган кезларида ўз устида тинимсиз ишлаш билан бирга, ижодий изланиш, янги-янги қўшиқлар яратишни давом эттирди. Бастакорнинг халқ ичида кенг тарқалган «Таманно», «Жоним эрурсан», «Нигорим», «Эй, кўнгил», Фарҳод ГЭСи қурувчиларига бағишлаб яратган «Бағринггa Фарҳодинг келур» каби қўшиқлари худди ўша йилларда яратилган.

1969 йилда Мухторжон ака устози Юнус Ражабийнинг таклифига биноан Тошкентдаги Ўрта Осиё овозларни грампластинкага ёзиш студиясига катта музика муҳаррири лавозимига ишга олинди. Бу вақт Юнус ака ўзбек халқ музикасининг олти томлигини яратиш ва уни грампластинкага ёздириш устида иш олиб бораётган эди. Мухторжон ака бу гал «Шашмақом»нинг олти томлиги билан чуқур танишиб чиқди, уни ижро этиш йўлларини янада пухта ўрганди.

Мухторжон Муртазоев музика соҳасида баракали ижод қилган муаллиф бўлиши билан бирга, ўнлаб ажойиб хонанда ва созандаларнинг устози ҳамдир. Булар орасида Ўзбекистон ССР халқ артистлари Муроджон Аҳмедов, Таваккал Қодиров, Сабохон Каримова, Ҳафизахон Иброҳимова, Жалолхон Охунов, республикада хизмат кўрсатган артистлар Убайдулла Мадраҳимов, Эргашхон Мирмаҳмудова, Хурсаной Умарова, Қирғизистон ССРда хизмат кўрсатган артист Мавлонжон Қурбонов, хонандалар Назиржон Назаров, Абдулатиф Холдоров, Раҳимжон Камолов халқ олқишига сазовор бўлганлар.

Янги-янги музика, қўшиқлар яратиш Мухторжон аканинг ҳаётдаги мақсадидир. Биз, у кишини 80 ёши билан қутлаб, истеъдодли бастакорга узоқ умр, сиҳат-саломатлик ва улкан ижодий муваффақиятлар тилаймиз.

Алижон УМАРОВ,
театршунос

«ЎЗБЕК ТИЛИДА ИШ ЮРИТИШ»

Ўзбекистон Совет Социалистик Жумҳуриятининг «Ўзбекистон ССРнинг Давлат тили ҳақида» деган қонунида қуйидаги сатрлар бор: «Ўзбекистон ССРда муассаса, корхона, ташкилот ва бирлашмаларда иш республика давлат тилида юритилади...» Мазкур қонун қабул қилинганига ҳам ўн ой бўлди. Аммо «муассаса, корхона, ташкилот ва бирлашмаларда иш республика давлат тилида» юритилаяптими? Бу саволга дангал ижобий жавоб беришга ҳали анча бор. Чунки бундай ташкилот, корхона, муассасалар жуда кам.

Шулардан келиб чиққан ҳолда бир савол туғилади: ўзбек тилида, яъни жумҳурият давлат тилида иш юритишни биламизми? Айтайлик, ишончнома, мажлис баёни, хизмат хатлари, шартнома, тавсиянома ва ҳоказолар ўзбек тилида қандай ёзилади? Меҳнат дафтарчаси, шахсий ҳужжатлар йиғмажилди қандай тўлдирилади?

Очиғини айтганда, кўпчилигимиз буларни яхши билмаймиз. Чунки узоқ йиллар давомида барча ишларни рус тилида олиб бориб, шунга ўрганиб қолганмиз. Ўзбек тилига давлат тили мақоми берилгач, уларни бажариш оғир кечмоқда.

Ўзбек Совет Энциклопедияси Бош редакцияси коллективи шуларни назарда тутиб хайрли ишга қўл урди. «Ўзбек тилида иш юритиш» деб номланган китобни нашрдан чиқарди. Н. Маҳмудов, А. Мадвалиев, Н. Маҳкамов, М. Аминов қаламига мансуб бу китобда мавжуд муассасаларда энг кўп қўлланиладиган ҳужжатлар, умуман иш юритиш фаолияти масалалари ҳақида ёзилган. Хизмат ҳужжатларини тузиш ва ёзиш тартиб-қоидалари намуналари билан кўрсатилган, иш юритишга оид атамалар луғати ҳам берилган.

Иқтисод фанлари доктори Нурислом Тўхлиев таҳрири остида босилган мазкур китоб ўз муассасасида, ташкилот ва корхонасида жумҳурият давлат тилига қатъий амал қилишни, барча ишларни ўзбек тилида олиб боришни хоҳловчи мутасадди ўртоқлар учун, умуман кенг жамоатчилик учун муҳим қўлланма бўлиб хизмат қилиши мумкин. Зеро, китобда ариза, таржимаи ҳол, таклифнома, шахсий варақа тўлдириш, тилхат, телеграмма ва бошқа шахсий характерга эга ҳужжатларни ёзиш ва тўлдириш йўл-йўриқлари ҳам намуналари билан кўрсатиб ўтилган.

«ОГОНЁК» КУТУБХОНАСИДА

«Ҳамид Олимжоннинг асарлари шеъриятсевар одамлар бор барча жойларда яшамоқда». Атоқли рус шоири Николай Тихонов Ҳ. Олимжон ижодига ана шундай содда ва холис баҳо берган эди.

Дарҳақиқат, шоирнинг «Ўзбекистон», «Офелиянинг ўлими», «Қамал қилинган шаҳар тепасидаги ой» каби шеърлари, халқ ижоди намуналари асосида яратилган шеърий асарлари, «Муқанна» пьесаси ўзбек халқи маънавий оламини бойитишда катта хизмат қилди. Улкан адибнинг асарлари қардош халқлар ва хорижий тилларга кўп марта таржима қилинган. Шоирнинг 80 йиллиги муносабати билан унинг ижоди намуналари яна бир қанча тилларда босилиб чиқди. «Правда» нашриётида шу йили «Огонёк» кутубхонаси» силсиласида 150 минг нусхада нашр этилган «Ўрик гуллаганда» мажмуаси Ҳ. Олимжоннинг рус тилидаги навбатдаги китобидир. Тўпламдаги шеърларнинг таржималари Л. Пеньковский, В. Державин, С. Липкин, И. Лиснянская, Р. Моран, К. Арсенева, А. Шпирт, С. Сомова қаламига мансуб. Китобда шоирнинг қисқача таржимаи ҳоли берилган.

Мажмуани шоир Собит Мадалиев тузган.

Мадад чопари

ҚАДР ҚАНИ?

Сизлардан мадад истаб мактуб ёзаяпман. Мен Ҳазорасп пахта тозалаш заводида оддий ишчи бўлиб ишлайман. Заводда иш мавсумий бўлганлиги сабабли майдан сентябргача бўш юрамиз. Бу давр учун ҳақ тўланмайди. Турмуш ўртоғим Барчиной Матёқубова яқинда оғир касалликдан сўнг 40 ёшида вафот этди. Олтита бола билан қолдим. Учта боламга бериладиган нафақа билан кун кўраяпмиз. Жуда қийналиб кетдим. Район социал таъминоти бўлимига учрашсам, «Хотинингиз ҳеч қаерда ишламаган, камида етти йил ишлаган бўлиши керак эди», деган жавобни олдим. Ахир олти болани боқиш, тарбиялаш бемор аёл учун етарли эмасми?

Хотинимнинг қабрини кооперативчилар солган эди. Ҳали унинг пулини ҳам тўлолганим йўқ. Завод директори Ўктам Хўжаевнинг олдига ёрдам пули сўраб кирсам, аризамга 100 сўм, касаба уюшмаси эса, 20 сўм берилсин, деб ёзиб берди. Ўн беш йилдан буён заводда ишлаб бошимга кулфат тушганда улардан ёрдам сўрасаму, атиги 120 сўм беришса. Алам қиларкан, кишига...

Ҳазорасп шаҳар Советига марҳум хотиним учун нафақа олишга борсам, у ердагилар «Биз фақат ўлими ҳақида гувоҳнома бера оламиз», дейишди. Қолганини район социал таъминот бўлими ҳал қилармиш. Бу қандай гап: бири у ёққа тортади, бири бу ёққа?

Ҳозирча ҳеч ким, на завод маъмурияти, на маҳаллий комитет, на шаҳар Советидаги ўртоқлар «ҳолинг не кечди?» деб бирор марта йўқлаб келишгани йўқ. Бор умидим сизлардан...

Ботир МАТМУРОДОВ

МУҲТАРАМ ДЎСТЛАР

Самарқанд вилоятининг Хатирчи ноҳияси «Олтинсой» совхози марказида Пўлкан шоир хотирасига ва унинг сулоласига бағишланган музей очиляпти. Шу муносабат билан оиламизни билган, хусусан, отам Пўлкан шоирни, ўғлим Амирқулни таниган, бирга бўлган ўртоқларда сурат, хат каби улар хотирасини ёдга солувчи манбаларни музей очилган кунгача қуйидаги адресга жўнатишларингизни илтимос қиламиз.

Адресимиз: Самарқанд вилояти, Хатирчи ноҳияси, «Олтинсой» совхоз дирекциясига

Ўмарқул ПЎЛКАН ўғли

БИЛДИРИШ

Ўзбекистон Мусиқа жамияти, Ўзбекистон Телевидение ва радиоэшиттириш давлат қўмитаси ҳамкорлигида Ўзбекистон Маданият нозирлиги томонидан шу йилнинг 26—28 июль кунлари Қашқадарё вилоятининг Шаҳрисабз шаҳрида биринчи маротаба лапар, ялла ва ғижжак, най, танбур, дутор, қўшнай, уд, қонун созлари ижрочиларининг жумҳурият кўрик-беллашуви ўтказилади.

Кўрик-беллашувда ноҳия, вилоят кўриги ғолиблари иштирок этадилар.

29 июлда кўрик ғолиблари иштирокида якунловчи концерт намойиш қилинади.

ҲОРДИҚ ЎРНИГА ТАҲҚИР

Яқинда ишхона касаба союз ташкилоти ёрдамида Рига шаҳрига 5 кунлик саёҳатга бориб келдик. Қадимий, гўзал шаҳар бизни мафтун этди. Озода кўчаларни, барглари топ-тоза бўлиб яшнаб турган дарахтларни, авайлаб сақланаётган телефон қутичаларини кўриб лол қолдик. Шаҳар бўйлаб биронта деразада темир тўсиқни учратмадик. Бунақа хотиржам яшаш бизга ҳам насиб этсин, дея тилак билдирдик.

Лекин мен бошқа нарса хусусида гапирмоқчи эдим. Ригада аллақачон талон усулига ўтилган экан. Дўконларига кирганимиз бефойда эди, бунга интилмадик ҳам. Бизга алам қилгани Риганинг донғи кетган озиқ-овқатларининг бирontасидан ҳам тотмай қайтганимиз бўлди. Беш кун мобайнида сут-қаймоқ маҳсулотларига оғзимиз тегмади. Тўғриси, беришмади. Орамиздаги бир кекса онахон «Жон синглим, ҳеч бўлмаса, қаймоқдан бир қути олай, ошқозоним касал», деб ёлворса ҳам сотувчи қулоқ солмади. «Админстраторга учранг» деди совуққина қилиб. Администратор эса «Министрга бориб айтинг» деди. Дўкондан ўша аёл йиғлаб чиқди: «Бунча беҳрам булар, лаънат бунақа сиёсатга».

«Чеккароқдаги магазинларга борайлик, шояд беришса», деди аёллардан бири онахонга раҳми келиб. Йўлда бир аёлдан «Фалон жойдаги дўконга қандай борса бўлади?» деб сўраган эдик, у «Мана бундай қилиб», — деди-да, бош бармоғини икки бармоғи орасига олиб кўрсатди.

Бошқа бир латиш аёли муносабатини очиққина қилиб айтиб қўя қолди: «Йўл ўртасида туришига қаранг бу ёввойининг, қора танлида».

Шу орада бир аёл келиб мендан ўз тилида нимани- дир сўради. Мен русчалаб «Тушунмадим», дегандим у ўз тилида боплаб сўкди. Бунга нима дейсиз?

Гапни чўзмай асосий мақсадимни айтай: чекка жойларга саёҳат ташкил қилинганда баъзи бир жиҳатларга эътибор қаратилиши жуда лозим, деб ўйлайман. Биринчидан, сайёҳларга етакчи қилиб юборилган одам ҳамроҳларининг етарли дам олишлари учун ўзини тўла масъулиятли сеза оладиган киши бўлиши керак. Иккинчидан, маълум муддатга зиёратга борган сайёҳлар ҳеч бўлмаганда ўз қорнини тўйғаза оладиган миқдордаги емишни олиш ҳуқуқига эга бўлиши керак. Акс ҳолда, бунақа сафарлар асаббузарликдан бошқа нарса бўлмайди. 350 сўмлик ҳордиқ ўрнига таҳқир, надоматлар сотиб олиш ҳар кимга ҳам алам қилади!

Гулсара ИСМОИЛОВА,
А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институти илмий ходими

куюнчак газетхонлардан хатлар

КИМ САБАБЧИ?

Низомжоннинг орзу-умидлари бир олам эди. Афсуски, куй авжида тор узилгандек бўлди, кутилмаган фожиа туфайли у ҳаётдан эрта кўз юмди...

Низомжон Мамасолиев 1971 йили Пойариқ районидаги Қаландар қишлоғида туғилганди. 1988 йили ўрта мактабни муваффақиятли тугатиб, Самарқанд Давлат дорилфунунининг кимё факультетига ўқишга кириш учун ҳужжат топширди. Лекин омади юришмади. Сўнгра кечки бўлимда таҳсил олмоқчи бўлди, афсуски, бу сафар ҳам имтиҳондан ўтолмади. Келгуси йил ҳам худди шундай ҳол такрорланди. У уйига йиғламоқдан бери бўлиб кириб келди...

Орадан икки кун ўтгач, отаси уни тонг саҳарлаб уйғотди. Гарчи ўғлининг кўнглига ҳеч нарса сиғмаслигини билса-да, хасталиги туфайли ундан бир қоп ун олиб келишини илтимос қилди. Низомжон мактабда таълим олиш билан бирга тракторчилик курсини ҳам битирган эди. Тракторни ҳайдаб йўлга чиқди-ю, ҳеч қанча юрар-юрмас юраги тўсатдан қаттиқ оғриди. У бир амаллаб тракторни йўл четига олиб чиқиб тўхтатди. Кейин эса бир қўлини юраги устига қўйиб, ёнбошлаган куйи жон берди...

Бу ўринда биз ҳеч кимни айбдор ҳисоблай олмаймиз. Низомжонни биров уриб, заҳарлаб ёки бошқа йўл билан ўлдирмаган. Лекин унинг руҳан азоб чекишига, юрагига зўр тушишига биринчи навбатда жамиятимиз, ўзимиз айбдормасмикинмиз? Низомжон ўқишга киролмай, руҳан эзилиб юрган кезларда ота-онасидан бошқа бирор киши унинг дардига сидқидилдан шерик бўла олдимикан? Ўқишга кириш нияти йўлидаги сарсон-саргардонликлар, баъзи ўқув даргоҳларида таниш-билишчилик, пораxўрлик борлиги ҳақидаги гап-сўзлар ёш йигитнинг кўнглига ғулғула солиб, ортиқча изтироб чекишига олиб келмадимикан?..

Биз Низомжоннинг имтиҳондан ёзган ишларини кўриш учун дорилфунунга бордик. Тўрачилик ва расмиятчиликнинг кучини қарангки, ана шу иш учун тўрт соатдан ошиқ вақтимиз кетди. Ким билади, эҳтимол, ректор келиб қолмаганда, мақсадимизга эриша олмаган бўлармидик.

Низомжоннинг ёзма ишини беш минутда кўриб чиқдик, аммо унгача кайфиятимиз бузилиб бўлган эди. Чунки бизга архив материаллари ҳар кимга ҳам кўрсатилмайди, деб қаршилик кўрсатишганди. Хўш, нега? Биздан нимани яширишади? Ахир, бу ерда ҳарбий сир ёки бошқа қимматбаҳо маълумот йўқ-ку?

Б. МЕЛИКОВ,
А. ПАРДАЕВ

ХАЙРЛАШУВ ДАҚИҚАЛАРИ

Абдулла Қодирий номидаги Тошкент давлат маданият институтида битирувчиларни кузатиш яхши анъанага айланиб бормоқда. Ана шундай хайрлашув кечаси кутубхоначилик факультети битирувчилари билан бўлиб ўтди. Уни кутубхонашунослик кафедрасининг мудири, профессор О. Қосимоова очди ва мазкур мутахассислик ҳақида сўзлади.

Институт кадрлар бўлимининг бошлиғи Т. Турсунбоева битирувчиларнинг ҳуқуқлари ва уларни ишга жойлаштириш мавзуида гапирди.

Кеча сўнггида 4 курс талабалари атоқли ўзбек ёзувчиси Абдулла Қодирий ҳаёти ва асарлари мавзуида театрлаштирилган томоша намойиш этдилар.

М. СОДИҚОВА

ФОЖИАЛАР ДЕВОРИ

«ҲАМҚИШЛОҚЛАРИМГА МАКТУБЛАР» ТУРКУМИДАН

Ашурали ЖЎРАЕВ

Азиз ҳамқишлоқлар!

Навбатдаги мактубим ҳам қишлоғимизнинг ечим кутаётган долзарб муаммолари, кун сайин чуқур илдиз отаётган турли фожиалари ҳақида. Чунки ҳозирги ошкоралик, демократия даврида узоқ йиллар давомида тўпланиб қолган камчиликлар бўй кўрсатиб, хилма-хил фожиалар юз бераётганлиги кишини ташвишга солади. Агар бугун хатолар тузатилмаса, фалокатлар олди олинмаса, эртага улар болалаб, одамлар бошига кўплаб кулфатлар ёғдириши тайин.

МАЪЛУМКИ, Жалойир қишлоғи Навоий районидаги «Нарпай» совхозининг учта йирик — 4-, 5-, 6-бўлимларини ўз ичига олади. Қишлоқ аҳолисининг сони 15 минг нафарга яқинлашиб қолди. Бу ерда аллақачон қишлоқ Шўроси ташкил этиш вақти етди. Масалан, оддий справкадан тортиб, бошқа турли-туман ҳужжатларни олиш, имзо қўйдириш учун совхоз ёки район марказига қатнайвериш одамларнинг тинка-мадорини қуритди. Энди шунчалар азоб еб борганига яраша ўша идоранинг муҳрчиси ё котибаси топилса яхши, топилмаса, ўша одам сарсон бўлиб, бир кунлик умрини, соғлиғини йўқотиб яна ортга қайтади. Бундай йўқотишлар оқибатида чақалоқ сутсиз, ёш болалар овқатсиз, моллар хўраксиз, томорқа сувсиз қолиб кетади. Бундай сарсон-саргардонликлар, самарасиз елиб-югуришлар сўқмоғи келиб-келиб қашшоқликнинг тағин қашшоқ йўлига туташади. Шуларсиз ҳам қишлоқ аҳли неча йиллардан буён қашшоқлик, етишмовчилик ботқоғига ботиб ётибди-ку! Дўконлар пештахталари бўм-бўш, ҳатто ҳукумат томонидан берилаётган талон (патта)ларга ҳам ҳеч нарса топилмайди. Бозордаги нарх осмонда. Гўшт дўконлари олдида кундан-кунга чўзилиб бораётган урйиқит навбатларни айтмаса ҳам бўлади. Қишлоқ аҳлини ичимлик суви билан таъминлаш ҳам кун сайин жиддий масалага айланмоқда. Бўлимларга бириктилган сув ташувчи тракторлар ҳафтада бир кўринса кўринади, бўлмаса йўқ. Йўл ёқаларида бўш челакларни қатор қилиб териб қўйган болалар, аёллар сув келишини ташналик билан орзиқиб кутадилар. Сув келмай қолган кунлари «Қасоба» каналининг бир неча жойидан ташланаётган заҳкашларнинг дорили сувларидан фойдаланадилар. Ёки қўл кранлари орқали еrости шўр сувидан истеъмол қиладилар. Бундай ҳаёт кечириш одамларни оғир кўйларга солаётгани, жиддий касалликларни келтириб чиқаётгани ўз-ўзидан равшан...

Ҳозир жалойирликларни ҳар қандай қашшоқликдан кўра кўпроқ йўл азоби ниҳоятда қийнаб юборди. Чунки қишлоқнинг қоқ ўртасидан ўтадиган ягона йўлдан кўтарилаётган чанг-тўзон дастидан на одамлар, на машиналар юра олади. Йўл томонга экилган мева-чевалар чанг дастидан тупроқ билан битта бўлиб ётибди. Уларни ҳатто қўйлар, моллар ҳам емаяпти. Йўлга яқин хонадонлар чекаётган азиятларни кўриб, кишининг юрак-бағри эзилиб кетади. Аслида, туппа-тузук асфальтланган равон йўлни Навоий район партия қўмитасининг биринчи котиби М. С. Холиқов халқ депутати бўлиш илинжида буздирган эди. Гўё йўлни яна кенгайтириб, яхшилаш мақсадида сайловчилардан овоз олмоқчи бўлди. Одамлар унинг ваъдаларига ишониб овоз бердилар. Лекин у халқ депутати этиб сайлангач, сайловчилар олдида берган ваъдаларини эсдан чиқарди. Бузилган йўл эса дард устига чипқондек жалойирликлар учун азоб нуқталаридан бирига айланди. Ёзнинг иссиқ кунларида чанг-тўзондан безор бўлган бир гуруҳ ёшлар йўлни тезроқ тузатишларини талаб қилиб, яқинда уни йирик ёғочлар билан тўсиб, машиналар қатновини бир неча соатга тўхтатдилар. Шунда ҳам халқ депутати халқ аҳволидан хабар олгани келмади. Лекин «йўл-тўсарлар»ни аниқлаш мақсадида бир неча бор мажлислар чиқартирилди. Йўлнинг тўсилишидан мутлақо хабари йўқ айрим кишиларни ўзича «айбдор» қилиб кўрсатди. Ёшларнинг талабидан сўнг йўл қурувчилари пайдо бўлишди. Лекин уларнинг сусткашликлари туфайли йўл қурилиши кейинги сайловгача давом этса керак.

Шу ўринда Навоийдан сайланган халқ депутатларининг Ўзбекистон Олий Советининг ўтган сессияларида «лом-мим» демай ўтиришлари сайловчиларни ранжитаётганлигини айтмоқчиман. Чунки Навоий ҳудудидаги хўжаликлар, қишлоқлар экологик жиҳатдан ўта танг аҳволда. Ерларнинг заҳарланиш даражаси ошиб, ҳосил олиш қийинлашмоқда. Халқнинг турмуш тарзи йилдан-йилга оғирлашиб, деҳқончилик қилиш, чорва боқиш, қисқаси, ҳаёт кечириш азобларнинг азобига айланиб бормоқда. Масалан, район марказида бирорта тузукроқ одамни одамдек даволайдиган касалхона йўқ. Мавжуд касалхона бинолари эски, замон талабларига асло жавоб бермайди. Район касалхонаси гўё қирқ ямоқ эски чопонни эслатади. Халқнинг соғлиғини биринчи галда халқ депутатлари ўйламаса, ким ўйлайди? Халқ дардини йирик минбарлардан улар айтмаса, ким айтади? Мен бу гапларни ўша депутатларнинг сайланиши учун бевосита жалойирликлар ҳам яхши орзу-ниятлар билан овоз берганликларини айтмоқчиман. Улар ҳам ошкоралик, демократия даврида яхши кунлар келишини, турмушларида ўзгаришлар бўлишини, кутиб яшамоқдалар. Ахир кутишнинг ҳам чегараси бор-ку! Масалан, Навоий район молия бўлимининг катта тафтишчи-инспектори Самандар Қобулов «Демократия ёрдамга муҳтож» мақоласида шундай деб ёзади: «Касалхона ва ҳаммом қурилиши чўзилиб келяпти, болалар боғчалари йиқилиш ҳолатида... Водопровод йўқ, ҳамма жой ҳам газлаштирилган ва ёритилган деб бўлмайди. Аммо районда бутун ҳокимият эса бир кишининг қўлига тўпланган... Ахир бу ҳол одамларнинг демократиядан, партиядан кўнгли қолишга олиб келмайдими?..» («Дўстлик байроғи», 1990 й., 26 апрель).

ҚАДРЛИ ҲАМҚИШЛОҚЛАР! Яна бир хунук воқеани ёзмасам бўлмайди. Тўғриси, бу ҳақда ёзмасликка виждоним тинчлик бермаяпти. Шу йил июнь ойининг ўрталарида В. Маяковский номидаги 14-ўрта мактабнинг 4—5 нафар ўқитувчиси (уларни номма-ном айтишни лозим топмадим. Сабаби, улар орасида мени ўқитган ўқитувчилар ҳам бор) маст ҳолда аравачали мотоциклни бошқариб бораётиб фалокатга учрадилар. Мен улардан икки нафарини район касалхонасида оғир аҳволда ётганини кўрдим. Бирининг юз-кўзлари, бўйни жиддий лат еган, иккинчиси эса уч кун реанимация бўлимида кўз очмай ётди. Қолганлари ҳам тан жароҳати олган. Аввало, ўқитувчидек шарафли ном эгасининг кўча-кўйда ичиб маст бўлиб юриши ҳеч бир қонун-қоидага тўғри келмайди. Иккинчидан, ўқитувчининг ўз ўқувчиларига спиртли ичимликлар олдириб келиши ва шунинг эвазига тузукроқ баҳо қўйиб бериши ҳақиқий жиноят билан баробар, деб ўйлайман. Бу вояга етаётган ёш ниҳолнинг танасига ўткир болта уриш билан баробар. Бу маънавий порхўрлик! Айтишларича, оғир жароҳатланган ўқитувчилардан бири имтиҳондан олдин ўз ўқувчиларига: «Ё «тиниғи»дан (ароқ), ёки «лойқаси»дан (вино) бўлсин» деб топшириқ берар-кан. Ўқувчи бечора эса топшириқни бажаришга мажбур — тузукроқ баҳо олиши керак. Лекин бунга ўқитувчининг виждони қандай йўл қўйганлигини, шу воқеадан хабардор бўлган мактаб раҳбарлари лоқайдлигини нима билан изоҳлаш мумкин? Тўғриси, бу саволларга тузукроқ жавоб тополмай вужудим титраяпти, қалам тутган қўлларим қалтираяпти. Биринчи галда бу воқеани билиб туриб, билмасликка олган ота-оналар айбдор. Наҳотки, ота-оналар ўз болалари тақдирига шу қадар лоқайд ва бепавро бўлиб қолишган бўлса? Наҳотки, жалойирликларнинг келажак авлодини тарбиялайдиган мактаб ва унинг маъмурияти шундай аянчли аҳволга тушиб қолган бўлса? Наҳотки, айрим ўқитувчилар (эсизгина шундай улуғ ном!) ўз фарзандлари, яъни ўқувчилари олдида шундай тубанлик йўлини танлаган бўлсалар? Наҳотки, эртанги кунимизнинг таянч нуқтаси — оғир кунларимизга елкадош, жондош бўладиган ёшларни, тўғрироғи, ўз жигаргўшаларимизнинг келажагини кўра-била туриб парчалаб ташласак? Бизга нималар бўлаяпти ўзи, ҳамқишлоқлар? Кўзларимизни каттароқ очиб, атрофимизда содир бўлаётган воқеаларни бир зум бўлса ҳам ақл-идрок, инсоф тарозусига солиб кўрайлик ахир. Асосий вазифамиз болани дунёга келтириш эмас, балки уни тарбиялаш, комил инсон қилиб вояга етказиш эканлигини унутмаслигимиз лозим. Бола тақдири учун ҳеч биримизнинг ҳеч қачон лоқайд бўлишга ҳақимиз йўқ. Шоир айтганидек:

На шомда ишинг бор, на тонгда ёдинг,
Ароқ, уйқу бўпти бор эътиқодинг,
Жаҳон саҳнасида ўчмоқда отинг,
Номингдан бошқалар сўзлашга тушди...

Биз ва биздан катта авлодлар кўп ўринларда имон, эътиқодларини йўқотиб, ичкиликка муккасидан кетиб, ўзлик чегараларини бой бериб қўйган экан, энди келажагимиз бўлган болажонларимизни шу оғир кўйларга солмайлик. Улар катта авлодларнинг бу машъум ва ярамас хатоларини такрорлашмасин. Оталари, акалари бошига тушган бемаъни савдолар уларнинг бошига тушмасин. Барча умидимиз — эртанги кунимизнинг таянч нуқталари бўлган фарзандларимиздан. Ўғил-қизи ногирон, маънавий мажруҳ элнинг келажаги бўлмайди. Ўзини ҳам, фарзандларини ҳам лоқайдлик, танбаллик ботқоғига ботирганларнинг номидан албатта, «бошқалар сўзлашга тушади». Ахир ўз умримизни сохта йилларга, вақтимизни ўткинчи, беҳуда нарсаларга сарфлаганимиз етар. Мунаққид ва таржимон Иброҳим Ғафуров ёзганидек: «Биз ўз вақтини қурбон қилган одамлармиз. Вақтини саробга ва ҳавойи эртакларга алмашган одамлармиз. Биз ўз-ўзидан кундай равшан бўлган барча нарсаларни ўз-ўзидан мутлақо қоронғу қилган ва зулматга айлантирган одамлармиз. Биз доим ўз қисқа тарихимиз давомида ташқаридан ва ичкаридан душман қидирган ва доим душман топилмаса, душман яратган одамлармиз... Чунки биз ўзимиз учун қилган барча ишларни душман энг ёвуз душманига ҳам қилмайди». Ҳа, биз фожиаларнинг ана шундай даҳшатли қўрғони ичида қолиб кетганмиз. Қачон бузамиз фисқу-фасод, ғийбатлар, ёмонликлар, қотилликлар, майдакашликларга тўлиб кетган ўша қўрғонни? Ахир қачон ўз умримиз мазмунини, елдек совурилаётган вақтимизни ақл-идрок билан саралашга ва сарфлашга ўрганамиз? Қачон?!

Яна ва яна қайтариб айтаманки, жалойирлик ота-оналар, ўқитувчилар ва ўқувчилар мени тўғри тушунсинлар. Ўз қишлоғимни, ўқиган қадрдон мактабимни ёзиб ёмон отлиқ қилиш ниятидан мутлақо йироқман. Шундай деб ўйлаганлар хато қиладилар. Айбни ҳамиша бегоналардан ё бошқа жойлардан излашга ўрганиб қолганмиз, лекин ўз уйимизда, қўшнимизнинг ҳовлисида ва маҳалламизда рўй бераётган катта-кичик жиноятларга унчалик эътибор бермаймиз, кўриб-кўрмасликка оламиз. Ва шу жиндайгина лоқайдлигимиз билан ҳар қандай жиноятнинг бошланишига илдиз отиб кўпайишига йўл очиб берган бўламиз. Масалан, ҳамма жойда бўлгани каби Жалойирда ҳам ишсизлар сони кўпаймоқда. Ўрта мактабларни тугатган, Совет Армияси сафидан қайтган кўп йигитлар иш излаб сарсон-саргардон бўлиб юрибдилар. Қишлоқдан ўн чақирим нарида бўлган Навоий шаҳар саноат корхоналари, заводлари ва бирлашмаларига маҳллий ёшларни ишга олмайдилар. Улар кўпроқ Россиядан ишчи кучи олиб келишни афзал кўришади. Нега ва нима учун бундай беписанд йўл тутилаётганлигини сўраб-суриштирадиган на идора, на раҳбар бор? Навоий шаҳрининг экологик ва маънавий жиҳатдан ўтказиб келаётган зуғуми, заҳари туфайли қишлоқлар жиддий талафот кўрмоқда, маҳаллий аҳоли орасида ишсизлар сони ортиб бормоқда. Чунки Навоий шаҳрида кўпгина завод ва бирлашмалар жумҳуриятга эмас, балки Иттифоқ вазирликларига тегишли бўлгани учун улар маҳаллий ҳокимият билан мутлақо ҳисоблашмайдилар. Ҳатто жумҳуриятдан борган мухбирларни қабул қилишмайди. Гўё ўзларини Африкадаги мустамлакачилардек тутишади. Навоийлик раҳбарлар «ўзи хон, кўланкаси майдон» бўлиб иш юритар экан, бу жойларга қайта қуриш ва ошкоралик етиб келишига ишониш қийин. Токи Навоий шаҳри томон демократия шамоли эмас экан, бу ердаги мавжуд экологик фалокатдан халқни ҳам, еру сувни ҳам асраб қолиб бўлмайди. Бу ҳалокат илдизлари бевосита Жалойир қишлоғига тегишли бўлгани чун ҳам ёзаяпман.

ҚАДРЛИ ҲАМҚИШЛОҚЛАР! Мен шу кунларда қишлоқ ҳаётидаги айрим ўткир муаммоларга тўхталдим, холос. Бир мактубда ҳамма масалаларни қамраб олиш, ечим кутаётган камчиликлар ҳақида батафсил ёзиш имконияти йўқ. Лекин ҳаммаёқ камчиликлардан иборат бўлса-ю, бирорта раҳбар ишламаётган экан, деган хулосага келмаслик керк. Масалан, совхоз директори Хайриддин Зайниев сўнгги пайтларда қишлоқни газлаштириш ва янги уйлар қурилишида фаоллик кўрсатмоқда. Сайланганига ҳали бир йил бўлмаган район ижроия комитети раиси Азимжон Истамовнинг дастлабки ғайрати ва шижоатидан хайрли ишларни кутиш мумкин. Лекин уларнинг ибратли ишлари ҳам бармоқ билан санарли даражада, холос. Ўйлайманки, ушбу мактубда баён этилган танқидий мулоҳазалар кўпроқ ана шу раҳбарлар томонидан қанчалик тез ҳал этилса, фожиалар деворини шунчалик тез емирган бўламиз. Бу учун халқ депутати ҳам, совхоз ва бўлимларнинг раҳбалари ҳам, қолаверса, жами жалойирликлар бирдек ишлашлари ва курашишлари керак. Кимлардандир, қаерлардандир нажот кутиб ўтирадиган замонлар ўтиб кетди. Ҳаммасини фақат бирлик, ҳамжиҳатлик, ҳамфикрлик йўли билан ҳал этиш мумкин. Ўткинчи ақидабозлик, сафсатабозлик ва «ура-ура»ларга ишониш даври ўтди. Энди ўз ҳақимизга бек бўлиб, ўзлигимизни, қонуний ҳуқуқларимизни таниб олишимиз ва талаб қилишимиз керак. Ошкоралик ва демократия тўлқинларига қалбимиздан, онгимиздан кенгроқ ўрин берайлик. Атрофимизда бўлаётган уйғониш фаслига уйғоқ руҳ, теран нигоҳ ва ўткир ақл билан боқайлик. Акс ҳолда, фожиалар девори остида қолиб кетамиз!

ШУМ БОЛАНИНГ ЧОЙХОНАСИ

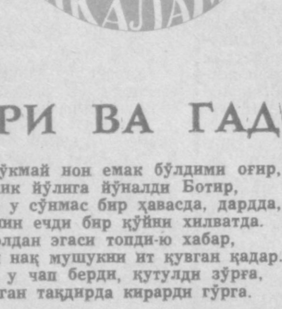

ЎҒРИ ВА ГАДО

Тер тўкмай нон емак бўлдими оғир,
Ўғрилик йўлига йўналди Ботир,
Изғиб у сўнмас бир ҳавасда, дардда,
Арқонин ечди бир қўйнни хилватда.
Бу ҳолдан эгаси топди-ю хабар,
Қувди нақ мушукни ит қувган қадар.
Аммо у чап берди, қутулди зўрға,
Тутилган тақдирда кирарди гўрга.
Алифдек ростланмиш қай эгри таёқ,
Барг ёзмиш қай ниҳол бўлса агар қоқ.
Кўрди-ю йўл узра курка тўдасин,
Кўнгли, денг, тилади курка шўрвасин.
Бир йўла иккисин қўлтиққа уриб,
Кетди сўл тарафга қуённи суриб.
Лекин яна юришмай омади, иши,
Баногоҳ тепкидан синди олд тиши.
Нақ безгак рақс этиб девдек бастида,
Қочди у, қочди жон талвасида.
Охири олислаб кетди бағоят,
Ҳаётин чаққонлик этди ҳимоят,
Рўпара келган бир соқолдор Гадо,
Сўрди чўнг ҳайратдан тутамлаб яқо:
«Ҳай, бўтам, қўрқувинг сабаби надир,
Қочурсан ўгайдан қочгандек сағир?»
Гадо кўзларида кўриб тантилик,
Кечмишин айтди у, айтди беҳадик.
Хаёлга чўмди-да Гадо бир нафас,
Деди ўз хешидек қилибон фараз:

«Одамдан базинҳор қочмагил, ўғлон,

Қочгил сен, қочгил ўз бад одатингдан.

Сен эсанг гар қайиқ, удир маст тўфон,

Ғарқ этгай айириб ҳаловатингдан».

Ямин ҚУРБОН

Рассом К. ОЛИМОВ

НИМАНИ НИМА ҚИЛАМИЗ?

Райком котиби райижроқўм раисига сим қоқмоқда.

— Салом, ишлар қалай? Ҳалигини нима қилдингиз?

— Анавиними, ановига айтдим. Қойиллатиб ташлади.

— Яхши, ҳалигиниям сал нима қилиб қўйиш керакмикин?

— Уни ҳов ўша жойи сал анов бўлиб турибди-да.

— Шунақа денг. Унда анови, нимайди лаънати, эсимдан чиқибди, нимага нима деди?

— Кўндирдим. Йўқса, ановига айтаман дегандим, бўғини бўшашди-қолди.

— Ҳа-ҳа. Ниманиям анақа қилиб қўясиз-да ўзингиз.

— Бу қийинов. Анови бойноғи масалада сал тихирлик қилиб турибди-да.

— Ҳа, нима дейди?

— Бойноғидай қилсам, бир кун келиб бойноғидай бўлиб қолмасмикин, дейди.

— Мен сизга нима дедим, кўнмаса ҳалигини шаъма қилиб қўймадингизми?

— Шундай қилдим. Рози қилгандай бўлгандим, орага анов тушиб, бойноғиси бўладими, дейди.

— Нима, нима?

— Ҳа, шундоқ деди. Бир ҳалигим чиқди-ю, индамадим.

— Ҳа айтганча, сиз ановни эшитдингизми?

— Нимани?

— Ановини-да. Ановдан ҳам иккитаси бўладиган бўлди.

— Э зўр-ку, у ёқда нимаям бор эди чамамда.

— Ҳа, ўшанисиям бор. Буёғи зўр бўладиганга ўхшаб турибди.

— Жа, нима йигитсиз-да. Раҳмат сизга. Бу нималарингизни нима қилиб қўймаймиз. Юқоридан бериладиган бу йилги нима албатта сизга бўлади.

— Қуллуқ, қуллуқ...

Эсирган БОЛИЕВ

МУСАВВИРНИНГ ШЕЪРЛАРИ

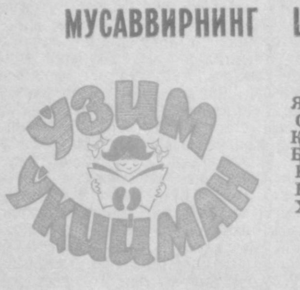

МИННАТДОРЛИК

Яшаш қандай завқлидир,
Осмонўпар уйларда.
Қуриб берган уларни
Бизга ишчи кранлар.
Кўлим етса гул тақиб
Қўярдим, дер Сожида
Хув

КРАН
КЎТАРМ
НИНГ
КЎККА ЕТГАН
ТУРНИКБОШИГА
У
Р
А
Р
Е
Р
И
Б

СПОРТ МАЙДОНИДА

Бир полвон бор забардаст
Тан-жони нақ темирдан.
Ким келса кўтариб даст
Узиб олади ердан.
Келинг, кўрмоқ бўлсангиз
Унинг келбат — сиёғин.
Мана у полвон —

оёғин.

ТАНБЕҲ

Тўплаганинг бор-йўғи
Икки уюм хас-хашак,
Дарров чўзилиб олиб
Ётганинг не, хашхашак?
Шунча ерни ағдариб,
Ўтирмасдан яна, кўр,
Ишлайман деб,
Белкурак тикка турар
ана кўр.

Дилшод РАЖАБОВ

ЎЛИМДАН САҚЛАБ ҚОЛДИМ

— Мен кеча мана бу жанобни ўлимдан сақлаб қолдим.
— Қандай қилиб?
— Мен рояль чалаётган эдим, у куйимдан ўлиб қолишини айтди. Мен дарҳол чалишдан тўхтадим. Мана — у соппа-соғ.

•

— Тасаввур қилиб кўринг-а, скрипка чалаётганимда қўшним ойнани тош отиб синдирди.
— Бекор қипти. Энди у скрипка овозини янада яхши эшитади.

•

— Кеча кечқурун Раҳмонларнинг зиёфатида эдим. Роса икки соат пианино чалдим.
— Боплабсан. Мен ҳам уларни ёқтирмайман.

•

— Қизингиз музика маълумоти олгунча азият чекди. Энди ўзи ишлаб пул топади.
— Албатта. Пастки қаватда яшайдиган профессор дам олмоқчи бўлса, соатига беш сўмдан тўлаяпти.

Нодир РАҲМОНОВ
тўплаган

Рассом С. ҲАМРОЕВ

ЭҲТИЁТ ҚИЛАМАН

Бир габроволикдан сўрашди:
— Нега бунча кенг одим ташлайсан?
— Оёқ кийимимни эҳтиёт қиламан, — жавоб берди у.

•

Ишга кечикиб келган габроволик бошлиқ олдида ўзини оқлай бошлади:
— Эрталаб тишимни юваётиб, пастани тўкиб юбордим. Уни қайтариб ичига солгунимча бир соат ўтиб кетибди.

•

Габроволик аёл зиёфатга кечикиб келди.

— Тикувчиникида ўтириб қолдингми? — сўради ундан дугонаси.

— Йўқ, атир-упа магазинида бир соат турдим.

— Француз атирини сотишяптими?

— Йўқ, янги кўйлагим атир ҳидига тўйгунча турдим.

Ойсанам ҚОДИРХЎЖАЕВА тўплаган

Иоҳан РАҲТЕР

АЛМАШУВ САВДОСИ

Айтинг-чи, агар хотинингиз эрталаб бир пальто кийиб кетиб, кечқурун бошқа пальто билан келса ҳеч ажабланасизми? Ажабланасиз. Лекин мен ҳеч ажабланмайман. Бунга анча кўникиб қолдим. Чунки хотиним худди ёш болалар марка алмаштиргандек, нарсаларини алмашлаб юбораверади.

Бир куни ишдан келсам уйимиздаги каравотлар ғойиб бўлибди.

— Биласанми, азизим, — тушунтира бошлади хотиним пинагини бузмай, — мен каравотларни ажойиб эрон гиламига алмаштирдим. Нега жаҳлинг чиқаяпти?

— Хўш, нимада ухлаймиз, — дедим бақириб.

— Каравот ўрнини босадиган бирор нарса топгунимча... гиламда, — деди хотиним.

Буниям қўйинг, бир куни командировкадан келиб эшикни очсам, ичкарида бегона одамлар ўтирибди. Ҳайрон бўлиб қолдим.

— Нима, хабарингиз йўқми? — деди ажабланган уй эгаси, — хотинингиз уйни бизнинг уй билан алмаштирди...

Бир куни телефон жиринглаб қолди.

— Азизим, — деди хотиним чийиллаган овозда. — Яхшиям уйда экансан, кетиб қолма, ҳозир етиб бораман!

Ярим соат ўтар-ўтмас у чамадон кўтарган ёшгина бир йигит билан кириб келди. Ўрнимдан туриб шляпа ва пальтомни кийдиму жўнаб қолдим. Хотиним мени ҳам аллақачон алмаштириб юборганига ишончим комил эди.

Немис тилидан Шуҳратой ИМЯМИНОВА таржимаси

Туроб НИЁЗ

ТУРТКИЛИКЛАР

Қайта қуриш сўзин тилдан
қўймайди,
Аммо ишлар эски — калта
ўйлайди.
Гўё нўноқ раққос — бир куй
чалинса,
У бутунлай бошқа куйга ўйнайди.

•

Юқоридагилар боқар лол, ҳайрон,
Пастдагилар бунча талабгор,
бийрон.
Биз оёқ тирасак, бўлмасак рози,
Қайга ҳам етарди улар овози.

•

Кесилган ҳар бир дарахт
Айлангандай тўнкага.
Эркини йўқотган халқ
Айланар қул, мутега.

•

Муаммолар уюлиб ётар,
Ўралашар икир-чикирга.
Мажлис қилиб кунда гап сотар,
Ғов бўлади янги фикрга.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Издается на узбекском языке

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

Орган Союза писателей Узбекской ССР и Министерства культуры Узбекской ССР

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ
Таҳрир ҳайъати: Ҳафиз АБДУСАМАТОВ, Усмон АЗИМОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Рамз БОБОЖОН, Одил ЁҚУБОВ, Аҳмад ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Тоҳир ШАМСИЕВ, Озод ШАРАФИДДИНОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Малик ҚАЮМОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул котиб)

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош муҳаррир — 33-52-91, 32-57-42; бош муҳаррир ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул котиб — 33-49-93; котибот — 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; назм ва наср — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56; хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; шум боланинг чойхонаси — 32-54-71.

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар муаллифларига қайтарилмайди.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. Д. — 3329. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12